

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ і НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ імені ТАРАСА ШЕВЧЕНКА**

СИТНИЦЬКИЙ МАКСИМ ВАСИЛЬОВИЧ

УДК 378.4.014.54.07:001.89:005(477)

**СТРАТЕГІЧНЕ УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ
ДОСЛІДНИЦЬКИХ УНІВЕРСИТЕТІВ УКРАЇНИ:
ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА**

Спеціальність 08.00.03 – економіка та управління національним господарством

**АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора економічних наук**

Київ – 2019

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі менеджменту інноваційної та інвестиційної діяльності економічного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка Міністерства освіти і науки України.

Науковий консультант: доктор економічних наук, професор
ЖИЛІНСЬКА Оксана Іванівна,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка МОН України,
завідувач кафедри менеджменту
інноваційної та інвестиційної діяльності.

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор
БАЖАЛЮРІЙ Миколайович,
Національний університет
“Києво-Могилянська академія” МОН України,
завідувач кафедри економічної теорії,
Заслужений діяч науки і техніки України;

доктор економічних наук,
старший науковий співробітник
ПОПОВИЧ Олександр Сергійович,
Інститут досліджень науково-технічного потенціалу
та історії науки ім. Г. М. Доброва НАН України,
головний науковий співробітник,
Заслужений діяч науки і техніки України;

доктор економічних наук, професор
КАСИЧ Алла Олександрівна,
Київський національний університет
технологій та дизайну МОН України,
завідувач кафедри менеджменту.

Захист відбудеться “17” грудня 2019 р. о 12⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д.26.001.48 Київського національного університету імені Тараса Шевченка за адресою: 03022, м. Київ, вул. Васильківська, 90-А, аудиторія 203.

З дисертацією можна ознайомитись у Науковій бібліотеці ім. М. Максимовича Київського національного університету імені Тараса Шевченка за адресою: 01033, м. Київ, вул. Володимирська, 58, к. 12.

Автореферат розісланий “15” листопада 2019 р.

Вчений секретар спеціалізованої вченої ради,
доктор економічних наук

Г. О. ЧОРНОУС

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Прискорене планетарне розгортання інформаційного суспільства генерує як виклики і загрози, так і можливості розвитку для будь-якого соціально-економічного інституту із багатовіковою еволюцією. Водночас ідентифікація та реалізація можливостей розвитку на макро- і мікроекономічному рівнях нині досягається на концептуальній основі стратегічного управління.

Для дослідницьких університетів цифрова трансформація та глобальна економіка знань актуалізують проблематику оновлення теоретичного базису та осучаснення практики управління, яке ґрунтується на віковичних принципах академічної автономії, самоврядності та академічної доброчесності. Тоді як кращі практики ефективного використання інструментарію стратегічного управління уможливили академічне лідерство дослідницьких університетів світового класу та їх перетворення на драйверів глобального інноваційного розвитку.

Проблематика розвитку університетів перебуває у фокусі наукових досліджень багатьох поколінь учених. Фундаментальний внесок у цей напрям зробили такі відомі дослідники, як: І. Айдрус, Ф. Альтбах, В. Андрущенко, Ю. Бажал, В. Базилевич, Д. Бернал, М. Бунге, Я. Ванг, В. Вернадський, Ч. Вест, Й. Віссема, В. Геєць, Л. Губерський, В. фон Гумбольдт, О. Закусило, М. Згуровський, В. Ільїн, Г. Іцковіц, В. Кремень, М. Кроу, С. Курбатов, Г. Левін, О. Левченко, В. Луговий, Ф. Махлуп, А. Мертен, С. Ніколаєнко, А. Новак, Дж. Ніланд, Х. Ортега-і-Гассет, Я. Пелікан, О. Романовський, Дж. Салмі, О. Сербін, О. Слюсаренко, В. Супян, Ч. Схрамм, А. Філіпенко, С. Філіппова, М. Фінкелстейн, Я. Ченг та ін. Управлінські проблеми розвитку систем вищої освіти загалом та університетів зокрема висвітлено у роботах: Л. Антонюк, В. Бугрова, З. Варналія, Т. Гайдай, Н. Гражевської, О. Гринькевич, І. Єгорова, Т. Єфименко, О. Жилінської, В. Залізка, Т. Затонацької, М. Зубрицької, А. Ігнатюк, С. Калашнікової, А. Касич, К. Кінга, М. Кроу, М. Крупки, О. Кузьміна, М. Ліа, Н. Ліу, М. Маліка, І. Маркіної, І. Одотюка, В. Осецького, Я. Пасечного, В. Пилипіва, О. Поповича, О. Рожка, Ч. Схрамм, Ж. Таланової, І. Татомир, М. Фінкелстейна, Д. Чеберкуса, Д. Черваньова, О. Черняка, А. Шегди та ін. Високо оцінюючи їх науковий доробок у формування теоретичних і прикладних засад системи управління розвитком університетів та університетської освіти в Україні, зауважимо, що недостатньо розробленою є проблематика розвитку провідної ланки національної системи вищої освіти і науки – дослідницьких університетів, а також потребує адаптації до галузевої специфіки інструментарій стратегічного управління, застосування якого дає змогу ефективно вирішувати багатопланові завдання розвитку дослідницьких університетів на макро- та мікроекономічному рівнях.

Наукова проблематика стратегічного управління розвитком дослідницьких університетів України актуалізована необхідністю ефективної модернізації національної системи вищої освіти і науки в контексті їх інтеграції у міжнародний освітній та науковий простір. Означене зумовило вибір об'єкта і теми дисертаційної роботи, визначення її мети, предмета, завдань і логіки наукового дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційну роботу виконано згідно із планом наукових досліджень Київського національного університету імені Тараса Шевченка щодо реалізації Комплексної наукової програми “Модернізація суспільного розвитку України в умовах світових процесів глобалізації” у межах держбюджетної науково-дослідної роботи “Інноваційні механізми активізації науково-технічної діяльності в Україні” (реєстраційний номер 0119U100324), де було розкрито феномен і трансформацію місії дослідницького університету в контексті інституційного забезпечення інноваційного розвитку та активізації розвитку науково-технічної діяльності, з’ясовано особливості розвитку цифрових технологій у дослідницьких університетах України для забезпечення їх конкурентоспроможності на глобальному рівні.

Дисертаційна робота у частині теоретичних і прикладних аспектів стратегічного управління розвитком дослідницьких університетів є складовою науково-дослідних робіт міжфакультетської держбюджетної теми Київського національного університету імені Тараса Шевченка “Організаційно-економічне забезпечення трансферу технологій та формування підприємницького клімату у дослідницьких університетах України” (реєстраційний номер 0118U001124) за другим етапом “Вплив технологічного трансферу на розвиток наукоємного бізнесу на базі дослідницьких університетів за участю малих інноваційних підприємств”.

Мета дисертаційної роботи полягає у розробці теоретичних засад стратегічного управління розвитком дослідницьких університетів та механізмів його реалізації у практиці українських дослідницьких університетів.

Для досягнення мети у роботі поставлено і вирішено такі **завдання**:

- проаналізувати трансформацію місії та суспільного визнання феномену дослідницького університету й обґрунтувати актуалізацію проблематики розвитку дослідницьких університетів як об’єкта стратегічного управління;

- виявити методологічний потенціал інструментарію міжнародних рейтингових систем у формуванні стратегій розвитку дослідницьких університетів;

- розробити концептуальні засади стратегічного управління розвитком дослідницьких університетів та окреслити особливості механізму його реалізації в інформаційному суспільстві;

- здійснити стратегічний аналіз кращих практик стратегічного управління розвитком дослідницьких університетів світового класу із застосуванням рейтингового інструментарію;

- обґрунтувати глобальне значення бізнес-шкіл і наукових бібліотек як стратегічних факторів розвитку дослідницьких університетів на прикладі кращих міжнародних практик;

- з’ясувати інституційні особливості становлення та розвитку дослідницьких університетів в Україні;

- провести аналітичне оцінювання конкурентного потенціалу дослідницьких університетів України;

- розробити концепцію імплементації моделі цифрових університетів у практику стратегічного управління розвитком українських дослідницьких університетів;

- сформувати методологічний інструментарій системного оцінювання інноваційного потенціалу дослідницьких університетів;
- розробити стратегії забезпечення фінансової автономії дослідницьких університетів України;
- запропонувати прикладні засади впровадження рейтингового інструментарію в національну практику стратегічного управління розвитком дослідницьких університетів.

Об’єктом дослідження є процеси стратегічного управління розвитком дослідницьких університетів.

Предметом дослідження є методологічні і теоретичні положення стратегічного управління розвитком дослідницьких університетів та інституційні засади їх реалізації в Україні.

Методи дослідження. Методологічна і теоретична основа дослідження ґрунтується на комбінації діалектичного, системно-функціонального та інституційного підходів, які використано для вивчення проблематики стратегічного управління розвитком дослідницьких університетів. У дисертації було застосовано такі методи наукових досліджень: історико-монографічний – під час опрацювання наукових джерел, де розкрито генезу місії університетів та обґрунтовано становлення дослідницького університету як об’єкта стратегічного управління (п.п. 1.1–1.2); моделювання – при побудові концептуальної моделі стратегічного управління розвитком дослідницьких університетів (п. 1.3); аналізу та синтезу – при систематизації досвіду лідерства як концептуального базису стратегічного управління розвитком дослідницьких університетів світового класу (п. 1.4), при узагальненні інституційних особливостей становлення та розвитку дослідницьких університетів в Україні (п. 4.1); системного підходу – при здійсненні стратегічного аналізу та оцінюванні діяльності дослідницьких університетів (п. 2.1); комплексного підходу – при формуванні системного забезпечення реалізації інноваційного потенціалу дослідницьких університетів (п. 2.2); портфельного аналізу та стохастичного моделювання – у формуванні конкурентних стратегій дослідницьких університетів (п. 2.3); логічного узагальнення – при обґрунтуванні методу рейтингування як інструменту стратегічного управління розвитком дослідницьких університетів (п. 2.4); структурного моделювання, графічний та глобального ранжування за методологією QS World University Rankings – при систематизації конкурентних позицій дослідницьких університетів світового класу та їх бізнес-шкіл (п.п. 3.1–3.2); порівняльного аналізу – при обґрунтуванні особливостей світового лідерства Массачусетського технологічного інституту та Оксфордського університету (п. 3.3), для систематизації кращих практик організації і розвитку бізнес-шкіл дослідницьких університетів Польщі та Італії (п. 3.4) та висвітлення особливостей дослідницьких стратегій розвитку Варшавського університету (п. 3.5); економіко-математичний і статистичний – при оцінюванні конкурентного потенціалу українських дослідницьких університетів (п.п. 4.2–4.3); порівняльного аналізу та SPACE-аналізу – для унаочнення сучасного стану й оцінювання перспектив розвитку наукових бібліотек українських дослідницьких університетів (п. 4.4); статистичний метод – при ідентифікації глобальних викликів та обґрунтуванні

перспектив розвитку інноваційного підприємництва в дослідницьких університетах України (п. 4.5); інституційного підходу – при формуванні інституційних засад упровадження моделі цифрових університетів дослідницького типу в Україні (п. 5.1), при формуванні інституційного забезпечення наукових сервісних центрів дослідницьких університетів України (п. 5.2), при виявленні інституційних ефектів імплементації концепції франчайзингу для наукових бібліотек українських дослідницьких університетів (п. 5.3); структурного моделювання та графічний – при формуванні стратегій забезпечення фінансової автономії дослідницьких університетів України (п. 5.4); адаптивного моделювання та системного підходу – при визначенні системи релевантних критеріїв якості розвитку дослідницьких університетів України (п. 5.5).

Інформаційною базою дослідження є законодавчі та нормативні акти України та ЄС, статистичні дані соціально-економічного розвитку України, статистичні огляди Державної служби статистики України, інформаційно-аналітичні матеріали Міністерства освіти і науки України, статистичні дані про науково-технічну та інноваційну діяльність країн ОЕСР, статистична база даних BOIB, індикатори рейтингів QS World University Rankings та SCImago Institutions Rankings SIR, індикатори Світового банку щодо оцінювання розвитку вищої освіти країн світу, дані міжнародних наукометричних платформ Web of Science та Scopus, наукові праці українських та закордонних учених із проблематики дослідження, матеріали наукових і науково-практичних конференцій, стратегічні програми розвитку і звітно-статистичні дані дослідницьких університетів США, Великої Британії, Італії, Польщі, України, ресурси Інтернет.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в обґрунтуванні теоретичних підходів та науково-практичних рекомендацій, які в сукупності комплексно вирішують наукову проблему побудови ефективних механізмів стратегічного управління розвитком дослідницьких університетів України в інформаційному суспільстві.

Найбільш суттєві теоретичні та практичні результати, які містять елементи наукової новизни, отримані особисто і виносяться на захист, є наступні:

вперше:

– розроблено концепцію стратегічного управління розвитком дослідницьких університетів в інформаційному суспільстві, що базується на методологічних засадах глобального рейтингового оцінювання університетів та наукових організацій і дає змогу адаптувати інструментарій стратегічного управління для розробки та реалізації стратегій розвитку дослідницьких університетів шляхом актуалізації їх дослідницького ядра та цілеспрямованого траєкторії їх руху за світовими лідерами;

– побудовано трирівневу модель цифрового університету дослідницького типу, що базується на технології цифрової ідентифікації дослідницького університету в глобальному інформаційному середовищі та уможливорює максимізацію економічних й управлінських ефектів нової інтегративної якості розвитку дослідницького університету в інформаційному суспільстві; до її компонентів першого рівня віднесено електронний портфель, цифровий репозитарій, цифрову підготовку викладачів і дослідників; компоненти другого

рівня формують онлайн платформи надання освітніх послуг, ринок науково-технічної інформації, дослідницький фреймінг; компоненти третього рівня утворюють віртуальні соціальні мережі дослідників, цифрові дослідницькі мережі, оцінювання якості публікаційної активності на основі інструментарію міжнародних наукометричних баз даних;

– доведено і розкрито незворотну якість розвитку дослідницьких університетів через уведення в управлінський категоріальний апарат поняття “*підприємницький прогресивізм*”, що знаходить втілення в інноваційному та креативному потенціалах дослідницького університету, уможливаючи інституційне забезпечення впровадження передових наукових ідей та підприємницьких ініціатив на засадах академічної свободи в найбільш раціональний спосіб, та є кумулятивним відображенням економічної реалізації його місії в інформаційному суспільстві;

– розроблено національну франчайзингову платформу комерціалізації інформаційних послуг наукових бібліотек дослідницьких університетів на основі використання цифрових технологій та інституційного розширення її учасників (наукових бібліотек, дослідницьких центрів, консалтингових компаній, громадських закладів), що дає змогу активізувати розвиток науково-технічної та інноваційної діяльності у дослідницьких університетах;

удосконалено:

– аналітичний апарат у частині категоріальної визначеності таких понять, як: “дослідницький університет”, “університет світового класу”, “національний університет”, “корпоративний університет”, “стратегічне управління розвитком дослідницького університету”, “інструментарій стратегічного управління розвитком дослідницьких університетів”, “підприємницький університет дослідницького типу”, “інноваційний потенціал дослідницького університету”, “креативний потенціал дослідницького університету”, “стратегічна гнучкість лідера дослідницького університету”, “науковий сервісний центр дослідницького університету”;

– інформаційно-аналітичне забезпечення стратегічного управління розвитком дослідницьких університетів на основі застосування стохастичного моделювання у здійсненні портфельного аналізу дослідницького університету, що уможливує об’єктивізацію прийняття рішень щодо вибору, черговості застосування та комбінаторного поєднання інструментарію стратегічного управління;

– методичний підхід до стратегічного діагностування на основі адаптування інструментарію SPACE-аналізу в частині ідентифікації чотирьох стратегічних зон господарювання наукових бібліотек дослідницьких університетів та інформаційно-аналітичної бази їх оцінювання, прикладне застосування такого підходу уможливило стратегічне позиціонування та розробку стратегії розвитку Наукової бібліотеки ім. М. Максимовича Київського національного університету імені Тараса Шевченка, відповідно таку практику стратегічного управління поширено серед 191 наукової бібліотеки закладів освіти України, для яких означена наукова бібліотека дослідницького університету є науково-методичним центром;

дістали подальшого розвитку:

– концептуалізація трансформації місії дослідницького університету в інформаційному суспільстві, що розширює її традиційне трактування як єдності наукових досліджень, освітнього процесу, служіння державі через доповнення такою компонентою, як формування і реалізація інноваційного мислення всіх його учасників, що дасть змогу модернізувати функціональне призначення дослідницького університету та активізувати його розвиток;

– обґрунтування ефективності використання методу рейтингових систем як інструментарію стратегічного управління розвитком дослідницьких університетів, спрямованого на посилення інноваційного потенціалу університетів і діагностування ключових сфер їх міжнародної конкурентоспроможності, через універсальність він може застосовуватися на внутрішньому, національному і глобальному рівнях оцінювання діяльності дослідницьких університетів;

– доведення конвергентного характеру глобальних викликів розвитку дослідницьких університетів України і Польщі за умов прискореного розгортання економіки знань, а саме: усталеність структурних диспропорцій підготовки фахівців із вищою освітою, переорієнтування абітурієнтів і студентів на університети світового класу на тлі загального зменшення чисельності абітурієнтів у країнах ЄС; це дало змогу обґрунтувати висновки щодо необхідності партнерської підготовки нових поколінь інноваторів-підприємців через мережевізацію розвитку інноваційного підприємництва в дослідницьких університетах України та Польщі на засадах кластерного підходу;

– виявлення і розкриття особливостей національної рейтингової системи дослідницьких університетів Польщі як визначального інструмента стратегічного управління їх розвитком, що дало змогу розробити принципи та прикладні засади імплементації прогресивного досвіду країн ЄС у рейтингуванні українських дослідницьких університетів на національному рівні, а також доповнити систему індикаторів рейтингового оцінювання дослідницьких університетів релевантними критеріями якості результатів їх науково-технічної, інноваційної та освітньої діяльності за такими компонентами, як дослідження і розробки, підготовка дослідників, науково-інформаційні послуги.

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що головні положення, висновки і рекомендації дисертації було використано в роботі дослідницьких університетів України і Польщі, наукових установ України, у роботі органів законодавчої та виконавчої влади України при вдосконаленні нормативно-правового забезпечення управління дослідницькими університетами.

Аналітичні матеріали стосовно стратегічного управління розвитком дослідницьких університетів використано у роботі Директорату інновацій та трансферу технологій Міністерства освіти і науки України (довідка № 7/13-19 від 13.05.2019 р.). Основні результати та пропозиції, аналітичні матеріали та науково-практичні висновки дисертаційної роботи було використано Комітетом Верховної Ради України з питань інформатизації та зв'язку при підготовці рекомендацій Слухань у Комітеті в частині посилення рівня інформатизації економіки України в контексті розширення застосування цифрових технологій у вітчизняних дослідницьких університетах (довідка № 04-21/16-104 (49883) від 13.04.2019 р.).

Аналітичні висновки стосовно стратегічних імперативів розвитку наукових бібліотек дослідницьких університетів та методологічних підходів щодо цифрової ідентифікації діяльності дослідницьких університетів України, а також практичні рекомендації щодо перспективних напрямів розвитку наукових бібліотек дослідницьких університетів України в контексті імплементації європейського досвіду було впроваджено у діяльність Державної наукової установи “Книжкова палата України імені Івана Федорова” (довідка № 214/01 від 16.05.2019 р.).

Аналітичні матеріали, рекомендації та висновки щодо формування механізму забезпечення фінансової автономії та обґрунтування створення центрів наукових послуг у дослідницьких університетах України впроваджено у діяльність ДНУ “Інститут освітньої аналітики” при підготовці Концепції інформаційної системи збору та аналізу фінансових статистичних даних діяльності закладів сфери вищої освіти, затвердженої наказом МОН України № 205 від 27.02.2018 р. (довідка № 14 від 08.05.2019 р.).

Головні положення та рекомендації дисертації було використано у діяльності відділу реалізації стратегії розвитку Київського національного університету імені Тараса Шевченка, а саме під час розробки Стратегічного плану розвитку Університету на період 2018–2025 року (довідка № 053/244 від 26.04.2019 р.). Аналітичні матеріали та висновки дисертаційної роботи було впроваджено у діяльність Наукового парку Київського національного університету імені Тараса Шевченка (довідка № 115-16 від 12.02.2018 р.). Теоретичні і практичні рекомендації дисертаційної роботи покладено в основу розробки стратегії розвитку Наукової бібліотеки ім. М. Максимовича Київського національного університету імені Тараса Шевченка на період до 2025 року (довідка № 06/171-а від 12.12.2017 р.). Основні положення дисертації також знайшли відображення у навчальному процесі Київського національного університету імені Тараса Шевченка (довідка № 056/393 від 05.06.2019 р.).

У дисертаційній роботі втілено результати реалізації інноваційного грантового проекту Британської Ради в Україні із формування культури лідерства у національній системі вищої освіти “Розвиток лідерського потенціалу університетів України” 2015–2018 рр. (Нортумбрійський університет, Велика Британія), навчально-дослідницької Стипендіальної програми Уряду Республіки Польща для молодих науковців у 2017/2018 н.р., навчально-дослідницької стипендіальної програми Visegrad Scholarship Program у 2018/2019 н.р. (Варшавський університет, Польща). Практичні пропозиції дисертації було впроваджено у процеси управління факультетом менеджменту Варшавського університету, що дало змогу визначити пріоритети дослідницької стратегії розвитку Центру підприємництва факультету менеджменту Варшавського університету (довідка № W2/SD-88/2018 від 07.07.2018 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійною науковою працею. Усі наукові результати, що викладено в дисертації і винесено на захист, отримано автором особисто. Із наукових праць, опублікованих у співавторстві, у дисертації використано ідеї та положення, що є результатом особистих досліджень здобувача.

Апробація результатів дисертації. Основні положення і результати дослідження доповідались на засіданнях кафедри менеджменту інноваційної та інвестиційної діяльності економічного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка та 47 міжнародних та всеукраїнських наукових і науково-практичних конференціях, тренінгах, семінарах та круглих столах, а саме: Всеукраїнській науково-практичній конференції “Інтелектуальна власність у науково-дослідних установах та вищих навчальних закладах: теоретичні та практичні аспекти управління та оцінки” (Київ, 2011); Міжнародній науково-практичній конференції “Інноваційна теорія Йозефа Шумпетера: сучасне звучання економічних та управлінських ідей” (Київ, 2012); X Міжнародній науково-практичній конференції “Інноваційний ресурс страхового ринку в сучасних умовах” (Київ, 2014); XIV та XVII Міжнародних науково-практичних конференціях “Конкурентоспроможність національної економіки” (Київ, 2014, 2017); Міжнародній науково-практичній конференції “Сполучені Штати Америки у сучасному світі: політика, економіка, право, суспільство” (Львів, 2015); II та III Міжнародних науково-практичних конференціях “Парадигмальні зрушення в економічній теорії XXI ст.” (Київ, 2015, 2017); II Всеукраїнській науково-практичній конференції студентів, аспірантів та молодих вчених “Об’єднані наукою: перспективи міждисциплінарних досліджень” (Київ, 2015); Українсько-польській міжнародній науковій конференції “Класичний університет у контексті викликів епохи” (Київ, 2016); IX Międzynarodowej konferencji naukowej “Planowanie strategiczne w organizacjach publicznych i obywatelskich” (Польща, Краків, 2016); Науково-методичній конференції “Європейські студії в університетах України” (Київ, 2016); International Conference “Eurint 2016. The Eastern Partnership Under Strain – Time for a Rethink?” (Румунія, Сібіу, 2016); Науково-практичній конференції “Наукові читання до 90-річного ювілею академіка А. А. Чухна” (Київ, 2016); Міжнародній науково-практичній конференції “Розвиток соціально-економічних систем в сучасних умовах” (Харків, 2016); тренінгу “Рейтинги як інструмент розвитку лідерського потенціалу університетів” (Київ, 2017); 6th Eastern Europe Initiatives Congress (Польща, Люблін, 2017); 4th and 5th International Scientific Conference “Entrepreneurship for the XXI Century. Images and Perspectives” (Польща, Варшава, 2017, 2018); Міжнародній науково-практичній конференції “Перспективи інноваційного розвитку економіки: сучасні підходи та напрями” (Ужгород, 2017); VII Міжнародній науковій конференції “Актуальні питання забезпечення стійкого розвитку національного господарства” (Кременчук, 2017); Всеукраїнській науковій конференції “Освіта і наука в умовах глобальних трансформацій” (Дніпро, 2017); Międzynarodowej konferencji naukowej “Finance i rachunkowość wobec zmian zachodzących w gospodarce XXI wieku” (Польща, Варшава, 2017); IV Kongres Rozwoju Edukacji (Польща, Вроцлав, 2017); I Міжнародній науково-практичній конференції “Реформа освіти в Україні. Інформаційно-аналітичне забезпечення” (Київ, 2017); Науково-практичному семінарі “Стратегії розвитку бібліотек: від ідеї до втілення” (Київ, 2017); Міжнародній науково-практичній конференції “Стан та розвиток підприємництва в умовах ринкової економіки: проблеми та перспективи” (Дніпро, 2018); Міжнародній науково-практичній

конференції “Економічна система країни в контексті міжнародного співробітництва: стан та перспективи розвитку” (Львів, 2018); Міжнародній науково-практичній конференції “Вдосконалення економіки та фінансової системи країни: актуальні проблеми та перспективи” (Запоріжжя, 2018); II Міжнародній науково-практичній конференції “Розвиток соціально-економічних систем в сучасних умовах” (Одеса, 2018); Міжнародній науково-практичній конференції “Сучасні наукові підходи до ефективного використання потенціалу економіки країни” (Дніпро, 2018); Міжнародній науково-практичній конференції “Забезпечення сталого розвитку економіки: проблеми, можливості, перспективи” (Ужгород, 2018); Міжнародній науково-практичній конференції “Актуальні питання економіки, управління та права” (Полтава, 2018); Міжнародній науково-практичній конференції “Менеджмент, фінанси та підприємництво: стан, аналіз тенденцій та науково-економічний розвиток” (Львів, 2018); IV Міжнародній науково-практичній конференції “Стратегічні імперативи сучасного менеджменту” (Київ, 2018); Круглому столі “Цифрова економіка: загрози, можливості та виклики освіти” (Київ, 2018); 20th International Scientific Conference “European Dissonance: Society, Economy, Management” (Польща, Варшава, 2018); 25th International Economic Conference “IECS 2018” (Румунія, Сібіу, 2018); Міжнародному форумі Британської Ради в Україні “Innovate. Lead. Inspire” (Київ, 2019); Міжнародній науково-практичній конференції “Цифрова трансформація та інновації в економіці, праві, державному управлінні, науці і освітніх процесах” (Буковель-Київ, 2019); 21th International Scientific Conference “Contemporary Technologism: Human and Society, Economy and Management” (Польща, Варшава, 2019); Міжнародному форумі “Економіка. Фінанси. Бізнес. Управління. Глобальні економічні виклики та можливості у цифрову епоху” (Київ, 2019); 14th International Entrepreneurship Educators Conference (Велика Британія, Оксфорд, 2019).

Публікації. За темою дисертації опубліковано 52 наукові праці загальним обсягом 51,10 друк. арк. (з них 48,43 друк. арк. належить особисто автору), а саме: одноосібна монографія (20,5 друк. арк.), 26 статей у наукових фахових виданнях загальним обсягом 22,09 друк. арк. (з них 21,08 друк. арк. авторські); 24 публікації у наукових періодичних виданнях інших держав та виданнях України, що включені до міжнародних наукометричних баз, у т.ч. п'ять – у міжнародній наукометричній базі Web of Science та дві – у міжнародній наукометричній базі Scopus, 23 публікації за матеріалами конференцій (6,92 друк. арк., з них 5,52 друк. арк. авторські).

Структура та обсяг дисертації. Дисертаційна робота складається зі вступу, п'яти розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг дисертації становить 577 сторінок. Основний зміст дисертаційної роботи викладено на 428 сторінках, де розміщено 29 таблиць і 55 рисунків. Дисертація містить 15 додатків. Список використаних джерел налічує 900 найменувань.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЙНОЇ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертації, сформульовано мету, завдання, об'єкт, предмет дослідження, визначено наукову новизну і практичне значення одержаних наукових результатів, їх апробацію, окреслено особистий внесок здобувача.

У першому розділі **“Теоретико-методологічні засади стратегічного управління розвитком дослідницьких університетів”** актуалізовано наукову проблематику розвитку дослідницьких університетів у трансформації місії та суспільного визнання феномену університету, а також побудовано концептуальну модель стратегічного управління розвитком дослідницьких університетів.

Університет як глобальне соціально-економічне явище та як суспільний інститут із неперервною майже тисячолітньою траєкторією функціонування і розвитку поставав як об'єкт наукових досліджень у царині багатьох галузей знань. У фокусі наукових розвідок багатьох поколінь дослідників найбільшою мірою була актуалізована проблематика трансформацій самого університету та його суспільного визнання з урізноманітненням соціально-економічних ефектів впливу в контексті тривимірної реалізації його місії через систематичне провадження освітньої діяльності, проведення наукових досліджень та служіння урядам національних держав.

Водночас важливим дослідницьким питанням є розгляд внутрішньо-університетських процесів та управлінських механізмів, які уможливають і динамізм змін самого університету, і вагомість соціально-економічних ефектів його впливу як рушія розвитку країни. Особливий потенціал університету формується у нерозривній єдності освітньої та наукової діяльності за умов сформованості дослідницького ядра, яке утворюють складові досліджень і розробок (ДіР), підготовки дослідників, надання науково-інформаційних послуг. Дослідницьке ядро університету уможливує не лише трансляцію наукових знань в освітньому процесі, але й організування та розгортання освітнього процесу на дослідницьких засадах із генеруванням нових наукових знань, вихованням нових поколінь дослідників і фахівців, формуванням стійких каналів поширення нової науково-технічної інформації шляхом надання різноманітних науково-інформаційних послуг (рис. 1).

Формування і домінування дослідницького ядра у внутрішньо-університетських процесах і механізмах зумовили трансформацію університету від його класичної до дослідницької моделі та появу феномену дослідницького університету, прискорений розвиток яких на різних континентах упродовж ХХ ст. утворив лігу університетів світового класу – драйверів не лише соціально-економічного, а насамперед науково-технічного й інноваційного розвитку людства. У ХХІ ст. в управлінській практиці університетів світового класу поруч із механізмами академічної автономії та самоврядування актуалізовано необхідність прикладного застосування інструментарію стратегічного управління, що, у свою чергу, зумовило формування і використання глобальних рейтингових систем дослідницьких університетів як панівного інструмента стратегічного управління їх розвитком для посилення інноваційного потенціалу університетів і діагностики ключових сфер їх міжнародної конкурентоспроможності.

Інтелектуалізація всіх видів економічної діяльності та формування економіки знань: домінування наукових і науково-технічних кадрів у структурі зайнятих – 1/3 у загальній чисельності зайнятих у промисловості і 2/5 у загальній чисельності зайнятих у сфері послуг; зростання кількості наукових організацій (понад 10 тис.), чисельності дослідників (понад 5 млн осіб), кількості наукових і науково-технічних часописів (у 2018 р. – 42,5 тис. од.).

Масовізація вищої освіти: планетарне зростання кількості університетів (17 тис.) і чисельності студентів (нині майже 200 млн осіб, до 2030 р. – понад 400 млн осіб).

Інтернаціоналізація: поява світових ринків освітніх послуг, науково-технічної інформації, ОІВ; утворення на цих ринках гравців-лідерів (університети світового класу, транснаціональні видавничі холдинги, ТНК); зростання чисельності міжнародних студентів (до 2025 р. – 7 млн осіб).

Інформатизація і цифровізація: дистанційна освіта; електроніфікація і цифрова трансформація наукових часописів, наукових бібліотек, патентування; нові організаційні форми ДіР (віртуальні колективи, розподілені дослідницькі центри) та наукових комунікацій (відео конференції, електронна пошта, розміщення наукових праць на професійних веб-сторінках) міжнародні наукометричні бази даних МНБД Web of Science та Scopus.

Глобалізація: поява глобальних суспільних благ; діяльність міжнародних організацій (ООН, ЮНЕСКО, Світовий банк, ВОІВ); розгортання глобального наукового інформаційного простору; міжнародне співавторство та закордонні публікації, академічна мобільність; формування глобальної системи оцінювання публікаційної активності дослідників і наукових організацій на основі МНБД; рейтингування наукових організацій (Всесвітній рейтинг наукових організацій SIR) та університетів (Репутаційний рейтинг, Рейтинг світових університетів QS, Шанхайський рейтинг ARWU, Вебометрікс) тощо.

Рис. 1. Концепція стратегічного управління розвитком дослідницьких університетів

Джерело: розроблено автором.

У добу інформаційного суспільства прискорене розгортання глобалізаційних процесів, інтелектуалізація всіх видів економічної діяльності, масовізація вищої освіти, інтернаціоналізація, інформатизація та цифровізація наукової та освітньої діяльності перетворюють сферу освітніх і наукоємних професійних послуг на високодинамічне міжнародне середовище, в якому ухвалення управлінських рішень щодо розвитку дослідницьких університетів відбувається за умов невизначеності. Тоді як міжнародне рейтингування університетів уможливорює ідентифікацію з-поміж загалу дослідницьких університетів саме світових лідерів як еталонів якості розвитку, при цьому інструментарій рейтингування через відповідні кількісні та якісні індикатори освітньої і наукової діяльності встановлює імперативи розвитку всіх університетів світу для цілеспрямування їх руху за лідерами.

Показано, що актуалізація проблематики університетського лідерства трансформує внутрішньоорганізаційні процеси управління, зміщуючи акценти до формування у дослідницьких університетах мотивованих лідерів змін із креативним типом мислення, здатних створювати ефективні механізми стратегічного розвитку дослідницьких університетів. Відтак ухвалення стратегічних рішень щодо розвитку дослідницьких університетів в інформаційному суспільстві вже не зосереджується лише на обсягах матеріальних ресурсів, оскільки генеровані на нових платформах управлінські рішення дають змогу випереджати час. Обґрунтовано функціональне збагачення сутнісних характеристик дослідницького університету в інформаційному суспільстві, що відображає змістовне розширення його місії – зокрема органічне поєднання наукових досліджень, надання освітніх послуг та служіння державі доповнено розкриттям компетентностей інноваційного і креативного мислення суб'єктів дослідницької діяльності. Дослідницький університет в інформаційну добу постає не лише як інститут формування нових поколінь фахівців і дослідників, як генератор і транслятор нових наукових знань та науково-технічної інформації, наразі він формує мережі економічної реалізації нових наукових знань в інноваційній діяльності їх творців.

Означена дослідницька позиція дала змогу уточнити категоріальний апарат стратегічного управління, зокрема аргументовано визначення поняття *розвитку дослідницького університету* як переходу до нового якісного стану організації його освітньої, наукової, інноваційної діяльності та його господарської системи під впливом незворотних і закономірних змін техніки та технологій інформаційного суспільства. *Стратегічне управління розвитком дослідницького університету* визначено як процес формування і реалізації стратегічних цілей та програм для забезпечення переходу дослідницького університету в нову якість реалізації його місії в інформаційному суспільстві. Показано, що *інструментарій стратегічного управління розвитком дослідницьких університетів* охоплює сукупність методів і засобів ефективного забезпечення процесу стратегічного управління розвитком дослідницьких університетів, які уможливають стратегічне діагностування стану внутрішнього і зовнішнього середовища, ідентифікацію стратегічних перспектив, розробку та реалізацію стратегій розвитку, а також стратегічний контролінг.

Для ідентифікації стратегічних перспектив розвитку дослідницьких університетів увагу сфокусовано на їх *креативному потенціалі*, що відображає сукупність індивідуально-психологічних стійких властивостей лідерів як визначальної умови успішності дослідницьких університетів у процесі ухвалення і

реалізації креативних рішень в їх управлінській, науковій та освітній діяльності задля реалізації стратегічних цілей і місії університету та формування унікальних конкурентних переваг.

Незворотну якість розвитку дослідницьких університетів показано через поняття “*підприємницький прогресивізм*”, його визначено як процес розвитку, заснований на академічній свободі та втіленні принципів, які забезпечують гарантування реалізації наукових ідей особи із підприємницьким типом мислення та бізнесовим підходом до його реалізації, надання можливостей діяти вільно, креативно та в раціональний спосіб, навіть за умов розбіжності з офіційною позицією установи, в якій ця особа афілійована. Запропоновано уточнене авторське трактування понять “дослідницький університет”, “університет світового класу”, “національний університет”, “корпоративний університет”, “підприємницький університет дослідницького типу”, “цифровий університет дослідницького типу”, “інноваційний потенціал дослідницького університету”, “цифрова ідентифікація дослідницького університету”, “стратегічна гнучкість лідера дослідницького університету” тощо.

У площині інституційного забезпечення розвитку дослідницьких університетів України запропоновано створення *наукових сервісних центрів дослідницьких університетів* – організацій, які пов’язані із профільною спрямованістю дослідницьких університетів та здійснюють їх представництво з метою надання якісних науково-інформаційних послуг громадянам, державним та приватним установам на засадах професійності та рівноправності.

У другому розділі “**Механізм реалізації стратегічного управління розвитком дослідницьких університетів**” розкрито особливості механізму реалізації та запропоновано методичні підходи до здійснення стратегічного аналізу й оцінювання діяльності дослідницьких університетів у формуванні їх конкурентних стратегій розвитку.

Встановлено і розкрито особливості механізму реалізації стратегічного управління розвитком дослідницьких університетів на системній основі як втілення нерозривної єдності трьох компонентів, що формують ядро розвитку дослідницьких університетів: ДіР, підготовки дослідників, надання науково-інформаційних послуг. Перехід до нового якісного стану дослідницького університету засвідчує нарощення його інноваційного та креативного потенціалів, що дає змогу урізноманітнювати спектр надання якісних освітніх послуг і пришвидшувати генерування та економічну реалізацію нових наукових знань. Такий розвиток набуває відображення у міжнародних рейтингових оцінках, що дають змогу дослідницьким університетам дістати об’єктивне оцінювання їх потенціалу і глобальної конкурентоспроможності на систематичній основі із залученням до процедури рейтингового оцінювання тисяч міжнародних експертів – визнаних фахівців у відповідній галузі знань.

У добу інформаційного суспільства та формування економіки знань вища освіта постає найвагомим фактором національної конкурентоспроможності, нині це сфера не лише створення творців знань, але також і генераторів інновацій, це сфера створення високопродуктивного людського капіталу. Відтак ідентифікація загроз і можливостей та формування стратегічних перспектив розвитку як для всієї національної системи вищої освіти, так і на рівні

її доміантного елемента – дослідницьких університетів – мають стати пріоритетами нової державної політики активізації розвитку освітньої, наукової та інноваційної діяльності в Україні. При цьому інструментарій міжнародного рейтингування університетів світового класу уможлиблює створення системи показників оцінювання розвитку як національної системи вищої освіти, так і діяльності дослідницьких університетів. На рівні дослідницьких університетів інструментарій міжнародного рейтингування університетів дає змогу здійснювати стратегічне діагностування та ідентифікацію слабких сторін і загроз їх діяльності, що є інформаційно-аналітичним забезпеченням прийняття рішень щодо вибору, черговості застосування та комбінаторного поєднання інструментів стратегічного управління розвитком дослідницького університету.

Відтак для створення ефективних комбінацій інструментів стратегічного управління розвитком дослідницького університету розроблено стохастичну модель здійснення портфельного аналізу дослідницького університету, що засвідчує відповідності між W -функціями і певними операціями здійснення портфельного аналізу із деталізованим дослідженням основних напрямів діяльності дослідницького університету (рис. 2).

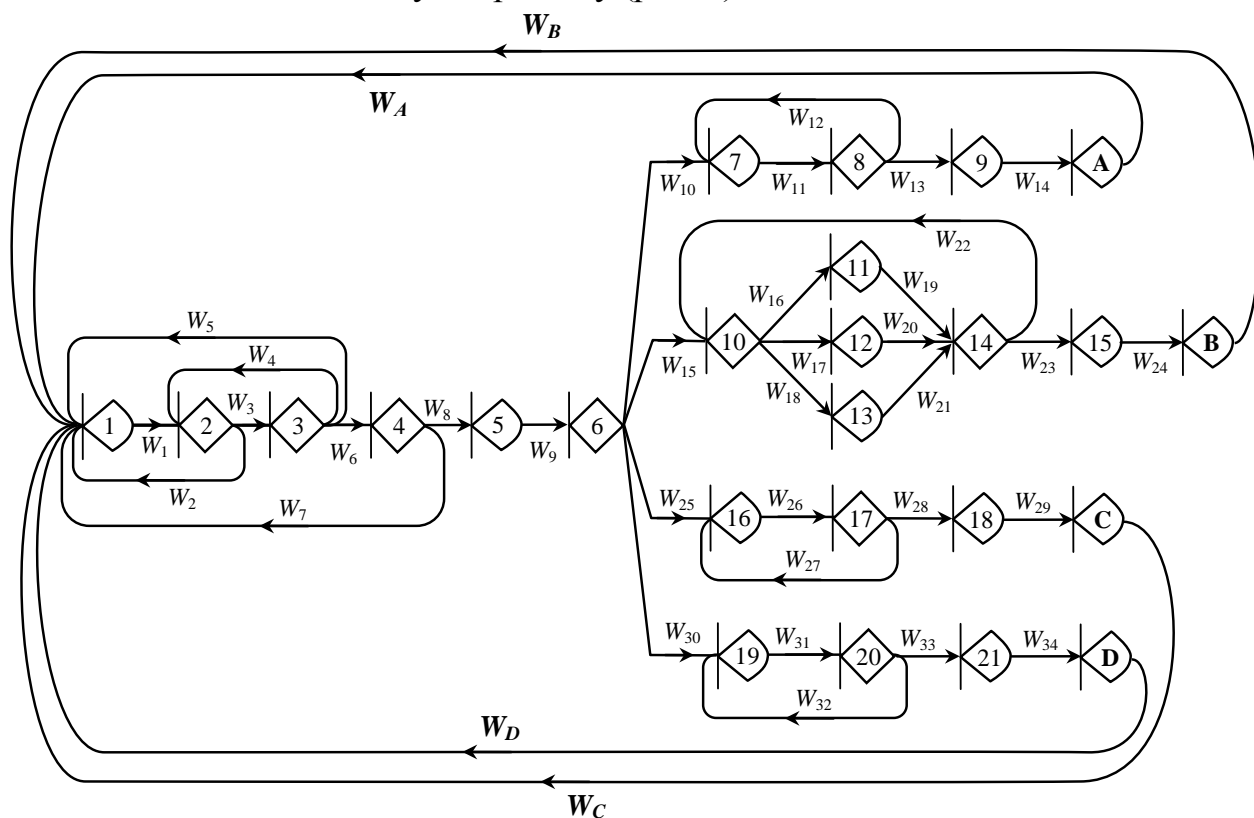

Рис. 2. Замкнутий граф стохастичної моделі здійснення портфельного аналізу дослідницького університету

Джерело: розроблено автором.

На рис. 2 показано, що W_1 – проведення стратегічного аналізу внутрішнього та зовнішнього середовищ дослідницьких університетів (SWOT-аналіз, SNW-аналіз, PEST-аналіз); W_2 – одержання нової інформації про зміни внутрішнього та зовнішнього середовищ дослідницького університету; W_3 – стратегічна сегментація діяльності дослідницького університету із виокремленням

стратегічних бізнес-одиниць для портфельного аналізу; W_4 – коригування портфеля бізнес-одиниць; W_5 – урахування появи релевантної інформації про умови функціонування; W_6 – оцінювання рівня взаємозв'язку і взаємопідтримки стратегічних бізнес-одиниць і рівня синергізму; W_7 – коригування взаємозв'язків між окремими бізнес-одиницями з метою забезпечення стратегічної гнучкості дослідницького університету; W_8 – побудова сценаріїв розвитку бізнес-напрямів діяльності дослідницького університету; W_9 – підготовка до вибору методу аналізу портфеля бізнес-одиниць; W_{10} – підготовка та вибір необхідної інформації для проведення SPACE-аналізу дослідницького університету (оцінювання “фінансової сили”, рівня конкурентних переваг дослідницького університету, привабливості та стабільності сфери вищої освіти); W_{11} – побудова матриці SPACE-аналізу; W_{12} – уточнення матриці з огляду на зміни зовнішнього та внутрішнього середовищ дослідницького університету; W_{13} – аналіз матриці SPACE-аналізу; W_{14} – формулювання стратегічних рекомендацій для бізнес-одиниць, їх збалансування та узгодження між собою; W_{15} – підготовка до проведення портфельного аналізу за допомогою одного із класичних методів (W_{16} – матриці GE/MacKensey; W_{17} – Shell/DPM, W_{18} – ADL/LC); W_{19} , W_{20} , W_{21} – відповідно побудова матриць GE/MacKensey, Shell DPM, ADL/LC; W_{22} – коригування визначених матриць; W_{23} – аналіз результатів матричного аналізу; W_{24} – формулювання стратегічних рекомендацій для бізнес-одиниць та їх збалансування й узгодження між собою; W_{25} – підготовка до проведення портфельного аналізу за допомогою матриці Хофера-Шендела (Hofer/Schendel); W_{26} – побудова матриці Хофера-Шендела; W_{27} – уточнення матриці з огляду на зміни ринкових умов та конкурентної позиції бізнес-одиниць; W_{28} – аналіз матриці Хофера-Шендела; W_{29} – формулювання стратегічних рекомендацій для бізнес-одиниць, їх збалансування та узгодження між собою; W_{30} – підготовка до проведення портфельного аналізу за допомогою інтегрального підходу із використанням декількох методів портфельного аналізу (наприклад, матриць BCG та Ансоффа); W_{31} – побудова матриць визначених методів; W_{32} – коригування матриць з огляду на зміни умов функціонування дослідницького університету та його бізнес-одиниць; W_{33} – аналіз та узгодження результатів, одержаних на основі різних матриць; W_{34} – формулювання стратегічних рекомендацій для бізнес-одиниць, їх збалансування та узгодження між собою. Для застосування теорії замкнутих поточкових графів сітки для кожного із вузлів закінчення необхідно ввести додаткову дугу із фіктивною W -функцією ($W_A(s)$, $W_B(s)$, $W_C(s)$ та $W_D(s)$), що з'єднують початковий вузол із кінцевими A , B , C та D відповідно.

W -функція роботи (i, j) визначається як $W_{ij} = p_{ij} \cdot M_{ij}$, де M_{ij} – твірна функція випадкової величини, P_{ij} – імовірність виконання цієї операції.

За правилами редукції сіткової моделі топологічне рівняння (рівняння Мейсона) для кожного замкнутого стохастичного графа у загальному випадку має такий вигляд:

$$1 - \sum_i W(L_i(1)) + \sum_j W(L_j(2)) + \dots + (-1)^m \sum_p W(L_p(m)) = 0, \quad (1)$$

де $\sum_i W(L_i(k))$ – сума W -функцій усіх петель k -порядку в замкнутому графові.

Наведене рівняння дає змогу обчислити математичне сподівання та дисперсію часу виконання сітки, а також імовірності виконання її кожного кінцевого вузла. Важливим результатом, який можна одержати з аналізу рівняння Мейсона, є значення середньоквадратичного відхилення очікуваного часу завершення кожного із кінцевих вузлів стохастичної моделі, що дає змогу визначити відповідний рівень ризику у стратегічному управлінні. Забезпечення якісного портфельного аналізу є вкрай важливим чинником для формування конкурентних стратегій дослідницьких університетів. Розроблена стохастична модель дає змогу здійснювати стратегічне діагностування основних напрямів діяльності дослідницьких університетів та їх самостійно діючих підрозділів, а також надавати стратегічні рекомендації для їх подальшого розвитку. Таким чином удосконалено інформаційно-аналітичне забезпечення стратегічного управління розвитком дослідницьких університетів, що уможливорює об'єктивізацію прийняття рішень щодо вибору, черговості застосування та комбінаторного поєднання інструментарію стратегічного управління.

В інструментарії стратегічного діагностування діяльності дослідницьких університетів удосконалено методичний підхід до проведення стратегічного аналізу та оцінювання їх діяльності, що дало змогу запропонувати оптимізовану систему критеріїв оцінювання діяльності дослідницьких університетів із відповідною часткою в загальному результаті оцінювання, які з економічної та управлінської точок зору будуть найбільш релевантними щодо об'єктивності оцінювання, а також урахуватимуть у консолідованому рейтинговому результаті рівень наукової активності студентів. На відміну від існуючих підходів запропонована система індикаторів розкриває економічну природу реалізації місії дослідницького університету в контексті єдності трьох видів економічної діяльності: надання освітніх послуг, надання наукоємних ділових послуг (проведення ДіР на комерційній основі), а також інноваційну діяльність через механізми комерціалізації об'єктів інтелектуальної власності або утворення стартап- чи спін-офф-компаній та випуску наукоємної продукції.

Обґрунтовано, що одним із головних інструментів стратегічного управління дослідницькими університетами на макроекономічному рівні є використання рейтингових систем. Відтак у роботі було проаналізовано методологію національної рейтингової системи університетів Польщі як однієї з країн-членів ЄС, що найбільшою мірою може бути інтегрована для створення національної рейтингової системи в Україні. За зразком дослідницьких університетів Польщі розкрито прикладні аспекти національного рейтингування та визначення лідерів вищої освіти і науки.

Актуалізовано проблематику розробки національного рейтингу дослідницьких університетів України як інструмента стратегічного управління їх розвитком на макро- та мікроекономічному рівнях. Показано необхідність оновлення методологічної бази розробки спеціалізованого національного рейтингу, що має комплексно враховувати дослідницьку компоненту в усіх її проявах (на відміну від існуючого рейтингу ТОП-200 закладів вищої освіти України, де інтегральне оцінювання базується на оцінці якості науково-педагогічного потенціалу, якості навчання та оцінці міжнародного визнання).

У третьому розділі “Глобальні тренди стратегічного управління розвитком дослідницьких університетів світового класу” здійснено глобальне ранжування дослідницьких університетів світового класу, проаналізовано діяльність бізнес-шкіл дослідницьких університетів світового класу як стратегічного фактора їх розвитку, розкрито кращі практики організації і розвитку бізнес-шкіл дослідницьких університетів Польщі та Італії.

Із ухваленням Генеральною Асамблеєю ООН офіційного документу (Резолюції) “Перетворення нашого світу: Порядок денний сталого розвитку до 2030 року” розроблені 17 цілей сталого розвитку постали імперативами стратегічного управління і на рівні національних урядів країн світу, і на рівні дослідницьких університетів світового класу. Оскільки Цілі сталого розвитку є заклик до дій для всіх країн – бідних, багатих, середнього та низького доходу – у напрямі сприяння процвітанню, захисту планети та забезпечення економічного зростання через вирішення низки соціальних потреб, включаючи освіту та ДіР. Відтак активізація глобального партнерства, якісна освіта та ДіР нині розглядаються як головні пріоритети сталого розвитку країн.

Глобальний характер розвитку вищої освіти та ДіР на всіх континентах планети підтверджує Всесвітній рейтинг наукових організацій (SCImago Institutions Rankings, SIR), який формує міжнародна дослідницька агенція SCImago, включаючи до рейтингу наукові організації всіх країн світу, якість наукової діяльності яких засвідчується через розміщення на міжнародній наукометричній платформі Scopus п’ятирічних результатів публікаційної активності дослідників цих наукових установ.

Узагальнені дані таблиці 1 засвідчують зростання в рейтингу на третину загальної кількості наукових організацій різних країн світу (від 4019 організацій 107 країн світу у 2009 р. до 6459 організацій 129 країн світу у 2019 р.). При цьому понад половину наукових організацій являють саме дослідницькі університети – наукові організації сектора вищої освіти, а з урахуванням наукових організацій охорони здоров’я (зазвичай клінічних підрозділів дослідницьких університетів) – це переважна більшість наукових організацій світу, а саме понад три чверті від їх загальної кількості. Половина із 33 українських наукових організацій, які представлено у SIR 2019, є дослідницькими університетами, серед яких найвищі рейтингові показники має Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Отже, інструментарій Всесвітнього рейтингу наукових організацій дав змогу аргументувати висновок щодо перетворення дослідницьких університетів на домінуючий інститут у сучасній сфері ДіР.

Водночас критерії якості вищої освіти та якості результатів наукової діяльності через показники публікаційної активності у міжнародних наукометричних платформах, зокрема Web of Science та Scopus, є визначальними в методології формування сучасних міжнародних рейтингів університетів, насамперед це Академічний рейтинг університетів світу (Academic Ranking of World Universities або “Шанхайський рейтинг”), рейтинг The Times Higher Education “QS World University Rankings”, Вебометричний рейтинг університетів світу “Webometrics Ranking of World Universities” тощо.

Таблиця 1

Динаміка кількості наукових організацій у Всесвітньому рейтингу наукових організацій (SIR) та рейтингова позиція Київського національного університету імені Тараса Шевченка у рейтингу SIR, 2009–2019 рр.

Роки											2019 / 2009
2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	
<i>Загальна кількість наукових організацій, включених до рейтингу, у т.ч.:</i>											
4 019	4 241	4 473	4 663	4 899	5 074	5 139	5 147	5 250	5 637	6 459	+38%
<i>наукові організації сектора вищої освіти</i>											
2 208	2 352	2 483	2 599	2 733	2 830	2 890	2 894	2 966	3 234	3 471	+36%
<i>наукові організації державного сектора (урядові)</i>											
911	959	1 028	1 090	1 134	1 194	1 194	1 203	1 207	1 271	1 391	+35%
<i>наукові організації охорони здоров'я</i>											
682	716	737	750	803	815	826	824	858	903	1 252	+46%
<i>наукові організації підприємницького сектора (приватні)</i>											
178	173	183	180	182	181	178	174	167	166	271	+34%
<i>інші наукові організації</i>											
40	41	42	44	47	54	51	52	52	63	74	+46%
<i>Загальна кількість наукових організацій України, включених до рейтингу, у т.ч.:</i>											
24	23	20	21	26	27	26	24	24	25	33	+27%
<i>наукові організації сектора вищої освіти</i>											
8	8	6	9	10	13	13	11	11	11	16	+50%
<i>наукові організації державного сектора (урядові)</i>											
16	15	14	12	16	14	13	13	13	14	16	+0%
<i>Київський національний університет імені Тараса Шевченка, рейтингова позиція у загальному рейтингу SIR</i>											
811	812	778	717	664	637	618	607	621	686	727	+12%

Джерело: складено автором за матеріалами SCImago Institutions Rankings.

У дисертації розкрито глобальну архітектуру ТОП-25 дослідницьких університетів світового класу за версією QS World University Rankings 2018, яку формують 12 університетів США, сім університетів Великої Британії, два університети Швейцарії, два університети Сінгапуру, один університет Австралії та один університет Китаю, також показано глобальне лідерство американських і британських дослідницьких університетів як драйверів сучасного світового науково-технічного розвитку (рис. 3).

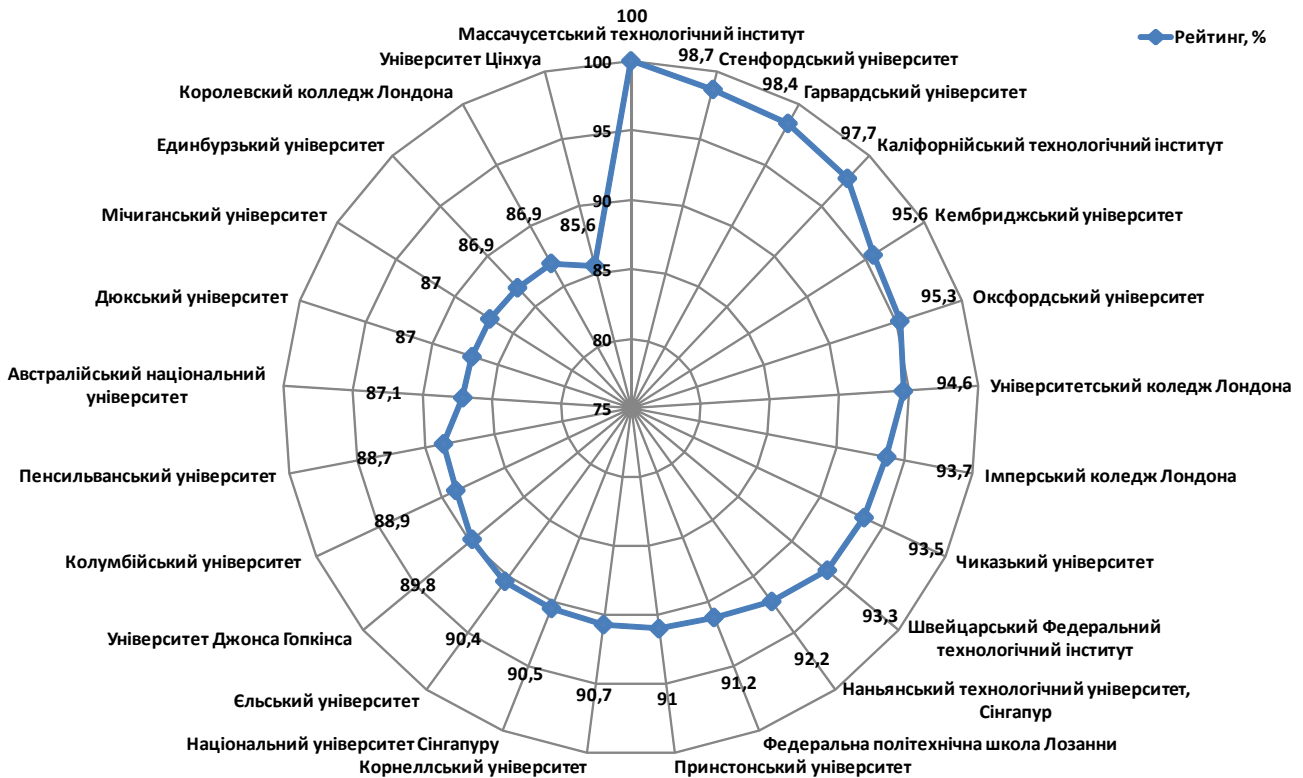

Рис. 3. Рейтинг ТОП-25 дослідницьких університетів світу, %

Джерело: складено автором на основі QS World University Rankings, 2018.

Сильні сторони глобальних лідерів серед дослідницьких університетів світового класу та їх конкурентні переваги розкрито на основі порівняльного аналізу макроекономічних показників якості розвитку ТОП-100 дослідницьких університетів країн світу, що систематизовано у табл. 2. З'ясовано, що у 2018 р. ТОП-100 дослідницьких університетів світу сформували університети 18 країн, найбільшу кількість мають США – 31 університет, друге місце посіла Велика Британія (16 університетів), у трійці країн-лідерів – також Австралія (7 університетів). ТОП-200 дослідницьких університетів світу сформували університети 30 країн, при цьому лідерство зберігали США (47 університетів), Австралія (39 університетів) та Велика Британія (28 університетів).

Аналітична база рейтингу SIR також підтверджує висновок про інституційне домінування США у загальній кількості дослідницьких університетів світу. Беззаперечне глобальне лідерство американських і британських дослідницьких університетів закріплює домінування наукових часописів цих країн як у загальній кількості наукових часописів, так і за їх вагомістю, що засвідчує міжнародний рейтинг SCImago Journal and Country.

Макроекономічні показники якості розвитку дослідницьких університетів країн світу

США	Велика Британія	Німеччина	Японія	Франція	Китай	Австралія	Італія	Південна Корея	Канада	Іспанія	Бразилія	Індія	Аргентина	Мексика	Нідерланди	Туреччина	Чилі	Фінляндія	Польща	ПАР	Швейцарія	Малайзія	Австрія	Бельгія	Швеція	Ірландія	Португалія	Гонконг	Греція	Україна	Угорщина	Ізраїль	Чехія	Данія	Норвегія	Сінгапур	Латвія	
Кількість університетів країни у загальній кількості університетів світу (959) за міжнародним рейтингом QS, 2018 р.																																						
157	76	45	43	39	39	37	30	29	26	23	22	20	16	14	13	11	11	10	9	9	9	9	8	8	8	8	7	7	6	6	6	6	6	5	5	4	3	2
Кількість університетів країни у ТОП-100 університетів світового класу за міжнародним рейтингом QS, 2018 р.																																						
31	16	3	5	2	6	7	-	4	4	-	-	-	1	-	2	-	-	-	-	-	4	-	-	1	2	1	-	5	-	-	-	-	-	-	-	-	2	-
Кількість університетів країни у ТОП-200 університетів світового класу за міжнародним рейтингом QS, 2018 р.																																						
47	28	12	7	5	7	39	4	7	7	4	2	3	1	2	10	-	1	2	-	1	7	1	2	4	5	2	-	5	-	-	-	-	1	-	2	2	2	-
Кількість наукових організацій країни у загальній кількості наукових організацій (5637) за міжнародним рейтингом SIR, 2018 р.																																						
759	197	254	243	399	614	103	175	135	109	262	144	271	43	70	45	89	36	29	93	28	37	30	27	30	45	21	38	11	37	25	22	22	53	18	34	30	4	
Кількість дослідницьких університетів країни у загальній кількості дослідницьких університетів світу (3234) за міжнародним рейтингом SIR, 2018 р.																																						
432	114	85	176	122	414	41	68	86	53	63	115	197	23	38	17	80	31	13	58	20	15	30	19	11	28	12	25	8	22	11	14	9	21	8	14	6	4	
Кількість наукових часописів країни у загальній кількості наукових часописів за міжнародним рейтингом Scimago Journal and Country, 2018 р.																																						
6226	5495	1705	460	531	628	225	492	249	266	571	368	499	62	114	2084	213	101	45	356	79	524	90	60	126	43	26	53	22	61	54	101	12	189	36	30	119	6	
Кількість наукових часописів країни у МНБД Web of Science, 2018 р.																																						
4773	4510	1213	179	273	146	115	289	171	165	380	163	208	23	55	1718	112	57	19	201	56	366	48	28	49	19	11	24	13	27	13	39	8	80	14	9	104	2	
Кількість високоцитованих наукових статей дослідників, афілійованих із відповідною країною, за даними МНБД Web of Science, тис. од., 2018 р.																																						
73,7	22,5	18,9	7,4	12,4	30,8	11,9	10,4	4,9	12,9	8,8	3,1	4,1	0,9	1,3	10,1	1,7	1,1	2,5	2,4	1,9	8,2	1,3	3,5	5,1	5,6	1,9	2,1	...	2,0	0,4	1,2	2,5	1,6	4,5	2,8	...	0,1	
Частка витрат на вищу освіту та професійні програми у ВВП країни, %, 2014–2015 рр.																																						
2,68	1,81	1,23	1,54	1,48	0,33	1,84	0,96	2,26	2,59	1,26	0,84	0,67	1,02	1,44	1,75	1,75	2,04	1,66	1,29	0,81	1,31	1,31	1,72	1,43	1,69	1,12	1,36	2,3	0,95	1,53	1,23	1,70	1,67	...	1,40	
Частка витрат на ДіР у ВВП, %, 2016 р.																																						
2,77	1,69	2,94	3,14	2,25	2,11	3,1	1,29	4,23	1,69	1,19	1,27	0,63	0,53	0,49	2,03	0,94	0,36	2,75	0,97	0,73	2,86	1,44	3,09	2,49	3,25	1,15	1,27	0,79	1,01	0,48	1,21	4,42	1,68	2,87	2,03	2,22	0,44	
Частка ваги витрат на виконанні у секторі вищої освіти ДіР у % від ВВП, 2015 р.																																						
0,37	0,44	0,51	0,40	0,45	0,15	0,63	0,38	0,38	0,66	0,34	0,16	0,14	0,64	0,35	0,15	0,71	0,29	0,21	0,91	...	0,76	0,49	0,88	0,30	0,58	0,37	0,37	0,03	0,17	0,50	0,48	0,99	0,60	0,60	0,31	

Джерело: складено автором за матеріалами: OECD, Technology and Industry Scoreboard (2017); The Global Economy (2016); Всесвітнього рейтингу наукових організацій (SIR 2018); міжнародного рейтингу QS (2018); МНБД Web of Science (2018); міжнародного рейтингу Scimago Journal and Country (2018); Державної служби статистики України (2015–2018). Курсивом виділено країни, дослідницькі університети яких формують ТОП-25 дослідницьких університетів світового класу.

“...” – дані не доступні, “-” – явище не спостерігалось.

Міжнародна наукометрична платформа Web of Science також засвідчує глобальне лідерство США та Великої Британії як за показником видавництва наукових часописів, так і за показником загальної кількості високоцитованих наукових статей дослідників, афілійованих із цими країнами.

Водночас високі показники якості розвитку дослідницьких університетів досягаються внаслідок відповідного рівня фінансового забезпечення вищої освіти та ДіР у країні, що відображають такі макроекономічні показники, як частка витрат на вищу освіту та професійні програми у ВВП країни (найвищий рівень досягнуто у США – 2,68%, Канаді – 2,59% та в Україні – 2,3%), частка витрат на ДіР у ВВП (найвищі показники у 2016 р. досягнуто в Ізраїлі – 4,42%, Швеції – 3,25% та Японії – 3,14%), частка витрат на виконані в секторі вищої освіти ДіР у % від ВВП країни (найвищий рівень показника у 2015 р. досягнуто у Данії – 0,99%, Швеції – 0,88%, Австрії – 0,76%).

Розкрито особливості дослідницьких університетів світового класу щодо збереження та відтворення “інституційної пам'яті” у нерозривних процесах освітньої і дослідницької діяльності та щільних наукових комунікаціях їх професорів, студентів і дослідників. Найважливіше структурне співвідношення, що вирізняє всі дослідницькі університети світового класу, полягає у домінуванні їх дослідницької компоненти, насамперед за чисельністю студентів і викладачів магістратури та PhD-підготовки на противагу українським дослідницьким університетам, в яких за показниками чисельності студентства та науково-педагогічного персоналу переважає бакалаврська підготовка.

Висвітлено функціональне збагачення бізнес-шкіл дослідницьких університетів світового класу та розкрито їх комплементарні ефекти щодо активізації розвитку дослідницьких університетів через механізм наукової та ділової репутації шляхом залучення на глобальному рівні як найбільш талановитих і підготовлених вступників, так і дослідників експертного рівня у різних галузях знань та професійної діяльності. При цьому висока вартість навчання у бізнес-школах дослідницьких університетах світового класу постає економічним механізмом активізації наукової та інноваційної діяльності здобувачів ступеня MBA та диференціації їх професійної траєкторії як в існуючих компаніях, так і через заснування стартап-компаній.

Аргументовано динамічне зростання бізнес-шкіл польських та італійських дослідницьких університетів унаслідок посилення інтернаціоналізації вищої освіти на мережевій основі за участю партнерів із країн, які мають різний рівень соціально-економічного розвитку, що уможливорює набуття студентами компетентностей глобального підприємницького мислення.

З'ясовано, що Оксфордський університет і Массачусетський технологічний інститут зберігають своє лідерство серед університетів світового класу, завдяки реалізації дослідницьких стратегій, які сфокусовано на використанні передових інноваційних технологій та інструментарію стратегічного управління. Порівняльний аналіз цих дослідницьких університетів засвідчив спрямованість стратегічного вектора їх дослідницької діяльності на вирішення глобальних проблем сучасності, що формує їх еталонний статус на міжнародній арені.

У четвертому розділі “Аналітичне оцінювання сучасної практики стратегічного управління розвитком дослідницьких університетів України” систематизовано інституційні особливості становлення та розвитку дослідницьких університетів в Україні, здійснено діагностику конкурентного потенціалу дослідницьких університетів України та розкрито особливості формування і реалізації стратегії їх розвитку, висвітлено сучасний стан і перспективи розвитку наукових бібліотек українських дослідницьких університетів, запропоновано шляхи розвитку інноваційного підприємництва в дослідницьких університетах України у контексті глобальних викликів.

Виокремлено й охарактеризовано етапи інституційного розвитку вітчизняних дослідницьких університетів із часів отримання державної незалежності, а саме: на етапі зародження (1991–2007 рр.) сформовано законодавче підґрунтя для надання статусу дослідницького університету; на етапі становлення (2007–2014 рр.) із прийняттям “Положення про дослідницький університет” і наданням цього статусу окремим закладам вищої освіти в Україні було інституціалізовано дослідницькі університети; впродовж етапу занепаду (2014–2015 рр.) із втратою чинності “Положення про дослідницький університет” для 14 закладів вищої освіти було скасовано статус дослідницьких університетів; із 2016 р. і дотепер відбувається етап відродження, коли має бути сформоване нове нормативно-правове забезпечення відновлення і розвитку дослідницьких університетів в Україні.

У табл. 3 систематизовано заклади вищої освіти України, яким у 2007–2010 рр. було надано статус дослідницького університету.

Таблиця 3

Заклади вищої освіти України зі статусом дослідницького університету

№	Заклад вищої освіти	Рік надання статусу
1	Національний технічний університет України “Київський політехнічний інститут”	21 листопада 2007 р. та 3 лютого 2010 р.
2	Національний університет “Львівська політехніка”	8 липня 2009 р.
3	Київський національний університет імені Тараса Шевченка	29 липня 2009 р.
4	Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого	29 липня 2009 р.
5	Львівський національний університет імені Івана Франка	29 липня 2009 р.
6	Національний університет “Острозька академія”	29 липня 2009 р.
7	Національний університет “Києво-Могилянська академія”	29 липня 2009 р.
8	Національний гірничий університет	23 вересня 2009 р.
9	Національний університету біоресурсів і природокористування України	3 лютого 2010 р.
10	Національний технічний університет “Харківський політехнічний інститут”	3 лютого 2010 р.
11	Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна	3 лютого 2010 р.
12	Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана	3 лютого 2010 р.
13	Національний авіаційний університет	3 лютого 2010 р.
14	Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля	24 березня 2010 р.

Джерело: складено автором.

Водночас у дисертації обґрунтовано висновок, що інституціоналізація дослідницьких університетів в Україні відбулася із входженням семи вітчизняних закладів вищої освіти до рейтингу QS World University Rankings (рис. 4), першими з яких у 2012 р. увійшли Київський національний університет імені Тараса Шевченка (КНУ, рейтингова позиція в діапазоні 501–550) та Національний технічний університет України “Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського” (КПІ, 601+ позиція), у 2014 р. приєднався Національний технічний університет “Харківський політехнічний інститут” (ХПІ, 701+ позиція). Нині лідерами серед українських дослідницьких університетів у діапазоні міжнародного рейтингу QS є Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна (ХНУ), який посів у 2019 р. 481 позицію, Київський національний університет імені Тараса Шевченка (рейтингові позиції 531–540) та Національний технічний університет України “Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського” (рейтингова позиція 601+).

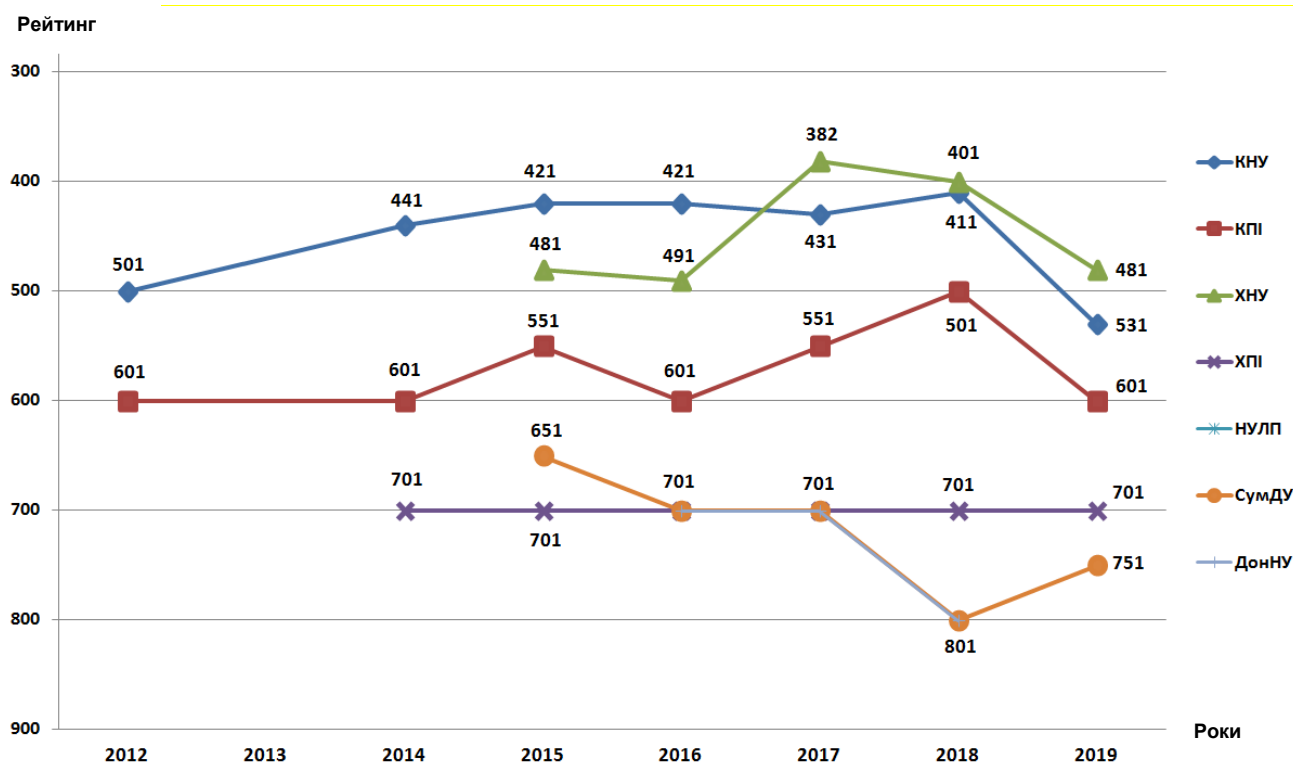

Рис. 4. Динаміка позицій закладів вищої освіти України із потенціалом дослідницьких університетів у міжнародному рейтингу QS, 2012–2019 рр.

Джерело: розроблено автором. *Примітки:* *показники за 2013 р. відсутні, за цей рік ранжування не проводилось; **графік побудовано на підставі першої цифри показника, що показує позицію дослідницьких університетів України у діапазоні глобального рейтингу QS.

Рейтингові позиції дослідницьких університетів України динамічно змінюються, що вимагає системного стратегічного діагностування та коригування їх стратегій розвитку. Встановлено, що стратегії дослідницьких університетів України, які представлені у міжнародному рейтингу QS, сфокусовані на середньострокову перспективу. Тоді як орієнтири розвитку на стратегічну перспективу мають загальний характер, що не дає змоги об’єктивно

оцінити ресурсну базу та потенціал відповідного університету, які планується використати для реалізації його стратегії розвитку. Це зумовлено високим рівнем економічної та політичної турбулентності у країні, взаємопосилення яких концентрує загрози для розвитку дослідницьких університетів. Зокрема йдеться про обмеженість бюджетів розвитку українських університетів, уповільнення процесів розробки, експертного та громадського обговорення нового “Положення про дослідницький університет”, брак експертів світового рівня у частині створення національних рейтингів закладів вищої освіти, брак досвіду застосування інструментарію стратегічного управління у практиці українських дослідницьких університетів.

Важливим завданням на середньострокову перспективу є обов’язкове створення у дослідницьких університетах підрозділів стратегічного діагностування, розробки і реалізації стратегій розвитку. При цьому стратегічне управління розвитком дослідницьких університетів мають здійснювати фахівці-практики. Тоді як проведений аналіз практики стратегічного управління розвитком у вітчизняних дослідницьких університетах засвідчив суттєвий дефіцит таких фахівців та відсутність їх системної підготовки. У практичній площині ця проблема вирішується через намагання переносити кращі практики університетів світового класу, у стратегічній перспективі такий підхід лише загострюватиме означену проблему, оскільки Україна має суттєву макроекономічну специфіку, що є відмінною від країн, де функціонують світові лідери. Обмеженість бюджетних коштів, насамперед на проведення ДіР у секторі вищої освіти, призводить до коригування чинних стратегій українських дослідницьких університетів, спрямованих на завдання виживання за умов невизначеності та посилення глобальної конкуренції, а не на завдання розвитку. Водночас наявні окремі спроби дослідницьких університетів підвищувати рівень своєї фінансової автономії за рахунок розширення спектра платних послуг, опанування нових напрямів освітньої та наукової діяльності, але їм бракує комплексного нормативно-правового забезпечення від профільного регулятора, що сформує і вичерпно окреслить міру бюджетної свободи та можливостей українських дослідницьких університетів.

Головною особливістю державної освітньо-наукової політики є відсутність суб’єктної диференціації щодо фокусування інструментарію державного фінансування та державного стимулювання на пріоритетне ядро розвитку національної системи вищої освіти – дослідницькі університети. Відтак відбувається розпорошення вкрай обмежених державних ресурсів за принципом усередненого розподілу. Сучасна макроекономічна ситуація в країні несе в собі не тільки загрози, але й можливості, насамперед за умов інформаційного суспільства в середньостроковій перспективі відбуватимуться структурні зрушення в національному сегменті світового ринку освітніх та наукоємних ділових послуг. У проаналізованих стратегіях розвитку українських дослідницьких університетів виявлено їх переважно декларативний характер і неготовність до означених змін, засвідчуючи прогалини у практиці стратегічного управління. Відтак важливим прикладним завданням є формування

системних засад стратегічного управління розвитком дослідницьких університетів України, що уможливило розробка національного рейтингу дослідницьких університетів.

Важливим об'єктом прикладного застосування інструментарію стратегічного управління в контексті активізації розвитку дослідницьких університетів в інформаційному суспільстві мають стати такі їх важливі підрозділи, як наукові бібліотеки. Із цією метою в дисертації було адаптовано інструментарій SPACE-аналізу в частині ідентифікації стратегічних зон господарювання (СЗГ) наукової бібліотеки та інформаційно-аналітичного забезпечення їх оцінювання, а саме за СЗГ1 “Користувачі та послуги”, СЗГ2 “Цифровий вміст”, СЗГ3 “Бібліотечний простір”, СЗГ4 “Сфера розвитку персоналу бібліотеки”. За результатами проведеного SPACE-аналізу Наукової бібліотеки ім. М. Максимовича Київського національного університету імені Тараса Шевченка було розроблено стратегію її розвитку до 2025 року. Такий інструментарій стратегічного діагностування рекомендовано застосовувати у практиці управління для 191 наукової бібліотеки закладів вищої освіти України, науково-методичним центром для яких є Наукова бібліотека ім. М. Максимовича Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Ідентифіковано глобальні виклики і пріоритетні напрями розвитку для польських та українських дослідницьких університетів у контексті реалізації підготовки підприємців-інноваторів на партнерських засадах. Розроблено модель розвитку інноваційного підприємництва у дослідницьких університетах цих країн шляхом активізації наукової та інноваційної діяльності студентів усіх рівнів підготовки і молодих вчених.

Доведено, що стимулювання академічного підприємництва передбачає розвиток внутрішніх елементів розробленої в дисертаційній роботі моделі розвитку інноваційного підприємництва в дослідницьких університетах України та Польщі, що забезпечить створення міжнародного кластера провідних дослідницьких університетів обох країн та отримання статусу лідера регіону Східно-центральної Європи. Утворений кластер посилить організаційне і матеріальне забезпечення розвитку дослідницьких пропозицій студентів бакалаврату, магістратури, бізнес-шкіл, а також студентів PhD-програм і розробників стартап-проектів. Водночас буде зростати рівень обміну інноваційними ідеями та буде активізовано трансфер технологій.

Партнерство національних лідерів серед дослідницьких університетів України та Польщі уможливить економічні ефекти насамперед у зростанні добробуту вчених обох країн. Особливим є те, що для дослідницьких університетів Польщі партнери з України будуть вважатись нерезидентами, це уможливило залучення значних обсягів фінансування на їх підготовку відповідно до концепції виділення бюджетних коштів у Польщі та ЄС для підготовки іноземних студентів та оплати праці викладачів і дослідників. Розроблено пропозиції щодо розвитку такої співпраці, які передбачають: забезпечення концентрації значного інтелектуального потенціалу в сучасних пріоритетних напрямках досліджень і розробок; запровадження кращих глобальних

практик формування у студентів підприємницького типу мислення на бакалаврському, магістерському та PhD-рівнях підготовки; розробку і реалізацію спільних програм розвитку лідерського потенціалу викладачів-інноваторів в університетському середовищі на основі розвитку академічної мобільності та створення міжнародних інноваційних мереж університетських стартапів; запровадження спільних можливостей залучення мігрантів до підприємницької активності через програми перепідготовки в дослідницьких університетах України та Польщі.

У п'ятому розділі **“Напрями вдосконалення інституційного забезпечення стратегічного управління розвитком дослідницьких університетів України”** розроблено інституційні засади впровадження національної моделі цифрових університетів дослідницького типу, запропоновано концепцію створення наукових сервісних центрів у дослідницьких університетах, досліджено мережеві ефекти та запропоновано концепцію імплементації франчайзингу для наукових бібліотек українських дослідницьких університетів, розроблено стратегії забезпечення фінансової автономії вітчизняних дослідницьких університетів, запропоновано систему релевантних критеріїв якості розвитку для створення національного рейтингу дослідницьких університетів України.

Глобальним імперативом інформаційного суспільства є тотальне використання інформаційних технологій у діяльності держав, суб'єктів господарювання, домогосподарств. Цифрові трансформації об'єктивізують появу цифрових дослідницьких університетів. Відтак розроблено трирівневу модель цифрових дослідницьких університетів України, що дає змогу унаочнити процеси та інфраструктурні одиниці, які застосовують цифрові технології в дослідницьких університетах і зорієнтовані на забезпечення існуючих і майбутніх освітніх, інформаційних, наукових потреб у стратегічній перспективі.

Перший рівень цієї моделі, що містить електронний портфель, цифровий депозитарій, цифрову підготовку викладачів і дослідників, створює внутрішню інфраструктуру впровадження цифрових технологій у дослідницьких університетах. Другий рівень моделі сформований із онлайн-платформи для викладання, ринку науково-технічної інформації, дослідницького фреймінгу, що дає змогу максимізувати вигоди та ефекти від застосування цифрових технологій у навчальній і науковій діяльності та організаційно забезпечує процес переосмислення і постановки нових завдань цифрової модернізації. Третій рівень моделі містить віртуальні соцмережі, цифрові дослідницькі мережі, оцінювання якості ДіР та освітньої діяльності, що суб'єктивізують дослідницькі університети у транскордонних об'єднаннях і консорціумах та активізують науково-технічний розвиток завдяки глобальному дослідницькому співробітництву.

Побудована модель цифрового університету має універсальний характер і розроблена для впровадження дослідницькими університетами як світового класу, так і тими, які прагнуть отримати цей статус. Загальна збалансованість у цифровому просторі забезпечує безмежну гнучкість цих елементів і максимізацію ефектів від їх застосування дослідницькими університетами.

Елементи та організаційні зв'язки моделі цифрової ідентифікації дослідницьких університетів уможливають вплив на відповідну функціональну сферу, максимізуючи управлінські та економічні ефекти.

Цифрова ідентифікація в дослідницьких університетах України має відбуватись на засадах прозорості та відкритості перед усіма суб'єктами. Узгодження із сучасними вимогами розвитку суспільства, гарантування прав людини та суб'єктів господарювання є ключовими особливостями запровадження означеної технології. Удосконалення цифрової ідентифікації має стосуватись розширення управлінського інструментарію, гармонізації організаційних процесів та розвитку системи стратегічного управління загалом.

Розроблено національну франчайзингову платформу, що дає змогу комерціалізувати інформаційні послуги наукових бібліотек дослідницьких університетів через мережу її учасників, якими є наукові бібліотеки, дослідницькі центри, консалтингові компанії, громадські заклади. Така інституційна мережа на основі використання цифрових технологій дає змогу активізувати розвиток науково-технічної та інноваційної діяльності в дослідницьких університетах та пришвидшити поширення її результатів для кінцевих споживачів.

Явище цифрової експансії має глобальний характер, відтак у перспективі ним будуть поглинуті основні інформаційні потоки, що формують стратегічні вектори розвитку людства. Це зобов'язує наукові бібліотеки дослідницьких університетів України експериментувати із впровадженням сучасного управлінського інструментарію та інформаційних технологій, що забезпечуватиме і закріплюватиме їх статус центрів агрегації і трансляції наукових знань та інформації.

Розроблено стратегії забезпечення фінансової автономії дослідницьких університетів України (рис. 5), а саме: стратегію трансформації вітчизняного ринку користувачів та надавачів дослідницьких і консалтингових послуг; стратегію побудови мережевої архітектури синергічного співробітництва та залучення додаткових ресурсів для дослідницьких університетів; стратегію розвитку людського капіталу, інноваційного потенціалу та креативної економіки; стратегію максимізації концентрації інтелектуального потенціалу в дослідницьких університетах України. Концептуальний підхід до забезпечення фінансової автономії дослідницьких університетів України уможливорює акумулювання і концентрацію фінансових ресурсів для реалізації їх стратегій розвитку, забезпечуючи високий рівень фінансової гнучкості та нові інституційні джерела наповнення, якими постають бізнес-школи і заклади післядипломної освіти, ендавмент-фонди, центри надання консалтингових послуг, центри інноваційного підприємництва, центри технологічного трансферу і підтримки стартапів.

Обґрунтовано необхідність розробки національної стратегії розвитку дослідницьких університетів України, що поетапно відобразить системні реформи науково-освітньої галузі, розкриє необхідний ресурсний потенціал та механізм його забезпечення, сформує комплексне бачення експертного середовища, профільних державних і недержавних інституцій у контексті викликів інформаційного суспільства.

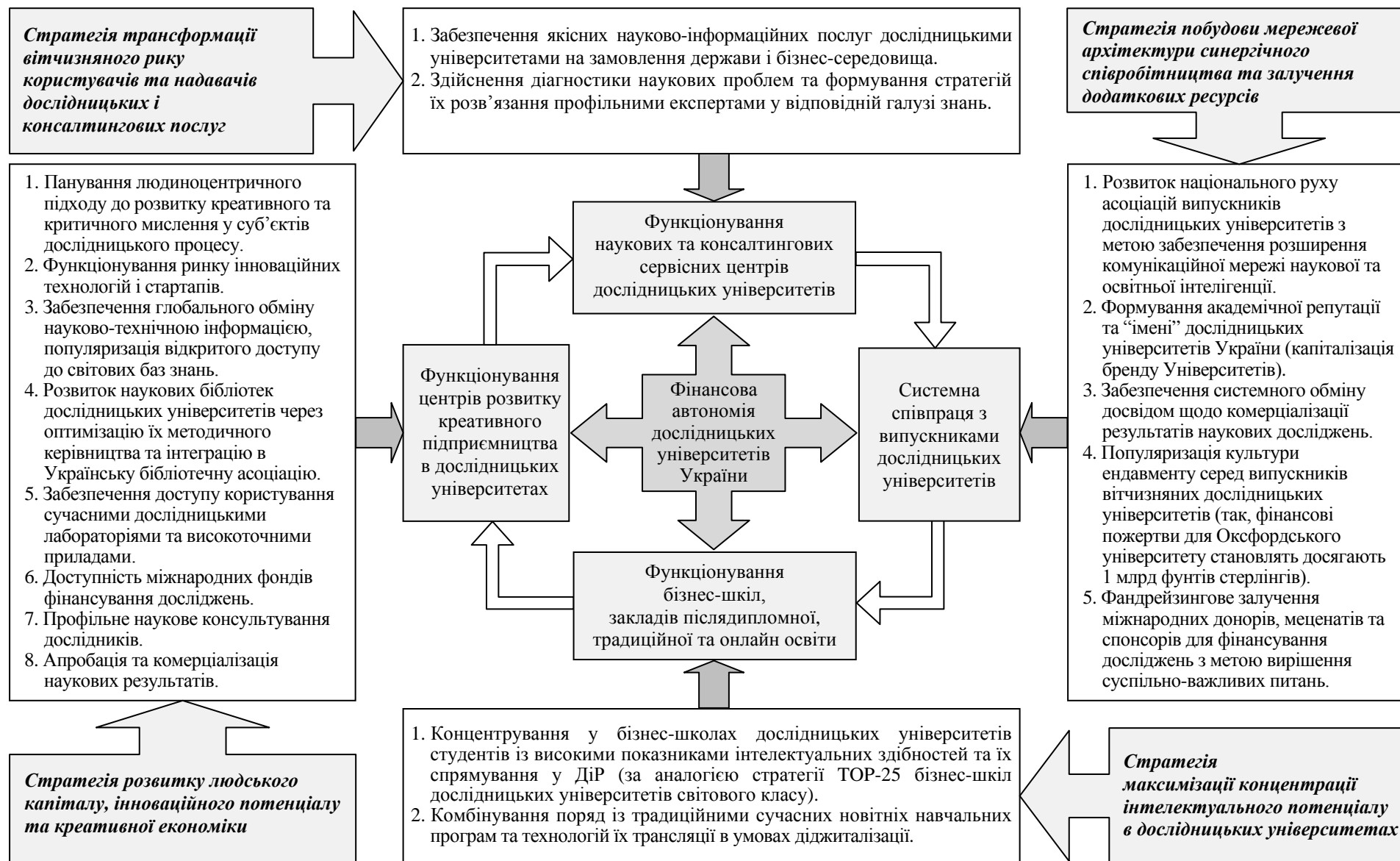

Рис. 5. Стратегії забезпечення фінансової автономії дослідницьких університетів України

Джерело: розроблено автором.

Доведено ефективність використання рейтингових систем на національному рівні та розроблено релевантну систему критеріїв якості розвитку дослідницьких університетів (табл. 5).

Таблиця 5

Система релевантних критеріїв якості розвитку дослідницьких університетів

Індикатори	Критерії	Вага, %
К₁ – Дослідження і розробки (ДіР):		25 %
I ₁	Обсяг коштів, залучених на ДіР	10 %
I ₂	Індекс цитування наукових статей, опублікованих у рейтингових журналах (визначається відповідно до специфіки суб'єктів оцінки)	10 %
I ₃	Рівень публікаційної активності студентів	5 %
К₂ – Підготовка дослідників:		40 %
I ₄	Співвідношення чисельності професорів і студентів	10 %
I ₅	Якісний рівень успішності іноземних студентів	10 %
I ₆	Оцінка роботодавцями випускників університету	10 %
I ₇	Рівень академічної мобільності та стажувань викладачів	10 %
К₃ – Надання науково-інформаційних послуг:		35 %
I ₈	Середня тривалість циклу вирішення наукової проблеми	10 %
I ₉	Суспільний ефект від наукових відкриттів	15 %
I ₁₀	Кількість завантажених із сайту університету файлів, які містять наукові результати	10 %

Джерело: розроблено автором.

Розроблена система релевантних критеріїв якості розвитку дослідницьких університетів уможливорює створення національного рейтингу дослідницьких університетів України – необхідної умови запровадження диференційованого підходу щодо державного фінансування і державного стимулювання українських дослідницьких університетів як майбутніх національних драйверів соціально-економічного та науково-інноваційного розвитку країни.

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі здійснено обґрунтування теоретико-концептуальних підходів та розробку науково-практичних рекомендацій, які в сукупності комплексно вирішують наукову проблему побудови ефективних механізмів стратегічного управління розвитком дослідницьких університетів України в інформаційному суспільстві та полягають у таких висновках:

1. Ретроспективний аналіз трансформацій університету від його класичної до дослідницької моделі, появи та прискореного розвитку феномену дослідницького університету до утворення ліги університетів світового класу в інформаційному суспільстві дав змогу концептуалізувати функціональне збагачення місії університету, урізноманітнення його ефектів впливу як рушія соціально-економічного й науково-інноваційного розвитку в національному і глобальному масштабі. Нині в дослідницьких університетах відкриваються нові горизонти розвитку людства, при цьому визначення стратегічних орієнтирів розвитку самих дослідницьких університетів постає важливою проблемою теорії та практики управління, актуалізуючи необхідність адаптації до специфіки освітньо-наукової сфери існуючого управлінського інструментарію.

2. За умов прискореного розгортання інформаційного суспільства сфера освітніх і наукоємних професійних послуг перетворилася на високодинамічне міжнародне середовище, відтак ухвалення управлінських рішень щодо розвитку дослідницьких університетів відбувається за умов невизначеності. Поява міжнародного рейтингування університетів із розробкою відповідних кількісних та якісних індикаторів їх освітньої і наукової діяльності уможливила ідентифікацію еталонів якості розвитку – це дослідницькі університети світового класу, що встановлюють імперативи розвитку всіх університетів світу, і цілеспрямовання їх руху за лідерами концептуалізується в практиці стратегічного управління. Розкрито універсальний характер інструментарію міжнародних рейтингових систем оцінювання університетів і наукових організацій, що уможлиблює його застосовування на мікро- та макрорівнях стратегічного управління розвитком дослідницьких університетів.

3. Розроблено концепцію стратегічного управління розвитком дослідницьких університетів, що базується на методологічних засадах глобальних систем рейтингового оцінювання університетів і наукових організацій, уможливаючи розробку стратегій розвитку дослідницьких університетів різних країн шляхом цілеспрямовання траєкторії їх руху за світовими лідерами на основі актуалізації таких компонентів їх ядра, як дослідження і розробки, підготовка дослідників, науково-інформаційні послуги.

4. Здійснено стратегічний аналіз кращих практик стратегічного управління розвитком дослідницьких університетів світового класу, що дало змогу обґрунтувати виділення ключових індикаторів якості розвитку, а саме: академічна репутація; чисельність іноземних студентів; структурне співвідношення чисельності студентів і чисельності науково-педагогічного персоналу; репутація у роботодавців; поліпшення якості та збільшення частоти цитування наукових публікацій університетських дослідників; розширення участі у міжнародних навчальних та наукових мережах інших країн і континентів.

5. Висвітлено функціональне збагачення бізнес-шкіл дослідницьких університетів світового класу та розкрито їх комплементарні ефекти щодо активізації розвитку дослідницьких університетів через механізм наукової та ділової репутації. На прикладі кращих міжнародних практик бізнес-шкіл дослідницьких університетів світового класу (ТОП-25 за версією рейтингу QS 2018) виявлено сучасні тенденції їх функціонування, а саме: системність добору абітурієнтів із кола випускників університетів усіх країн світу із найвищими результатами навчання; практична спрямованість бізнесової та управлінської підготовки осіб із підприємницьким та креативним типом мислення; формування професійних компетентностей у майбутніх лідерів у країнах із різним рівнем інституційного розвитку ринкової економіки; виокремлення дослідницьких підрозділів та їх цілеспрямовання на вирішення глобальних проблем сучасності; системне застосування інструментарію стратегічного управління; інституційне забезпечення підприємницької активності студентства і випускників насамперед в інноваційній сфері; створення додаткового надійного джерела забезпечення фінансової автономії дослідницьких університетів світового класу.

6. Розкрито глобальне значення наукових бібліотек як стратегічного фактора розвитку дослідницьких університетів в інформаційному суспільстві. Показано, що наукові бібліотеки із позицій стратегічного управління розвитком дослідницьких університетів постають їх стратегічним господарським центром та пріоритетним об'єктом стратегічного діагностування. Відтак удосконалено методичний підхід до стратегічного діагностування на основі адаптування інструментарію SPACE-аналізу в частині ідентифікації чотирьох стратегічних зон господарювання наукових бібліотек дослідницьких університетів (“Користувачі та послуги”, “Цифровий вміст”, “Бібліотечний простір”, “Сфера розвитку персоналу бібліотеки”) та інформаційно-аналітичної бази їх оцінки. Прикладне застосування вдосконаленого інструментарію SPACE-аналізу дало змогу здійснити стратегічне позиціонування та розробити стратегію розвитку до 2025 року Наукової бібліотеки ім. М. Максимовича Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Таку практику стратегічного управління поширено серед 191 наукової бібліотеки закладів освіти України, для яких означена бібліотека є науково-методичним центром. За результатами аналізу кращих європейських практик наукових бібліотек дослідницьких університетів сформульовано стратегічні пропозиції активізації їх розвитку, а також розроблено інноваційну франчайзингову модель, що дає змогу ефективно комерціалізувати послуги наукових бібліотек дослідницьких університетів.

7. З'ясовано інституційні особливості становлення і розвитку дослідницьких університетів в Україні, показано незавершений характер їх інституціоналізації на державному рівні із наданням у 2007–2010 рр. та відміною у 2014 р. статусу “дослідницький університет” для 14 українських закладів вищої освіти. Водночас обґрунтовано, що інституціоналізація дослідницьких університетів в Україні відбулася із входженням у 2012–2015 рр. семи вітчизняних закладів вищої освіти до рейтингу QS World University Rankings, де глобальне рейтингове оцінювання дістали 959 дослідницьких університетів із 84 країн світу. Аргументовано необхідність відновлення і закріплення на законодавчому рівні інституційного статусу дослідницьких університетів в Україні, доведено необхідність створення національного спеціалізованого рейтингу дослідницьких університетів, для чого систему індикаторів рейтингового оцінювання дослідницьких університетів доповнено релевантними критеріями якості результатів їх науково-технічної, інноваційної та освітньої діяльності, що дає змогу мінімізувати суб'єктивний підхід до стратегічного оцінювання діяльності дослідницьких університетів.

8. За результатами аналітичного оцінювання конкурентного потенціалу дослідницьких університетів доведено конвергентний характер глобальних викликів розвитку дослідницьких університетів України і Польщі в умовах глобальної економіки знань, сформовано пропозиції вдосконалення законодавчого забезпечення активізації розвитку інноваційного підприємництва в університетському секторі України в контексті імплементації кращих європейських практик. Показано необхідність розвитку академічної мобільності українських і польських дослідницьких університетів на основі міжнародних інноваційних мереж університетських стартапів.

9. Розроблено модель цифрових університетів дослідницького типу як інституційної основи реалізації мережевих ефектів інформаційного суспільства. Виокремлено десять сфер застосування цифрових технологій у дослідницьких університетах, а також систематизовано процеси та інфраструктурні одиниці закладів, які застосовують цифрові технології. Водночас показано актуалізацію функції контролю через запровадження цифрової ідентифікації всіх суб'єктів та процесів у дослідницькому університеті, що розкриває можливості отримання нових економічних ефектів, а саме: підвищення ефективності розподілу і використання ресурсів через їх прозорий облік; посилення управлінської гнучкості через дотримання термінів виконання дослідницьких задач; нарощування потенціалів – через забезпечення прозорості використання та формування основних засобів для проведення ДіР. При цьому підвищення ефективності стратегічного управління в межах цифрового університету забезпечується на основі використання розробленої стохастичної моделі здійснення портфельного аналізу дослідницького університету, що уможлиблює об'єктивізацію прийняття рішень щодо вибору, черговості застосування та комбінаторного поєднання інструментарію стратегічного управління.

10. Систематизовано елементний склад інноваційного потенціалу дослідницьких університетів із обґрунтуванням таких його внутрішніх складових, як: організаційно-управлінська, інформаційно-методична, інтелектуальна, науково-дослідницька, виробничо-технологічна, маркетингова, а також виокремлено серед його зовнішніх складових інтеграцію у глобальні інноваційні мережі, співпрацю із дослідницькими лабораторіями ТНК, членство у наукових спілках й організаціях, представлення у міжнародних консорціумах. Аргументовано, що ефективну реалізацію такого інноваційного потенціалу уможлиблює трирівнева модель цифрового університету дослідницького типу.

11. Запропоновано стратегії забезпечення фінансової автономії дослідницьких університетів України, реалізація яких дасть змогу активізувати інституційний розвиток інноваційного підприємництва шляхом створення консалтингових і наукових сервісних центрів, центрів розвитку креативного підприємництва, а також осучаснити практику підготовки фахівців із вищою освітою у традиційних структурних підрозділах дослідницьких університетів та їх бізнес-школах і закладах післядипломної освіти, що, у свою чергу, уможливить формування національної мережі випускників дослідницьких університетів як передумови для створення і наповнення ендаумент фондів.

Відтак втілення місії дослідницького університету в інформаційному суспільстві реалізується через широкий спектр інструментарію стратегічного управління на мікро-, макро- і глобальному рівнях, що дає змогу як ідентифікувати стратегічні орієнтири якості розвитку, так і забезпечувати незворотність переходу університету до нових якісних станів із створенням і найповнішим розкриттям потенціалів креативної особистості та їх соціально-економічною реалізацією.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ НАУКОВИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Монографії:

1. Ситницький М. В. Стратегічне управління розвитком дослідницьких університетів : монографія. Київ : Видавництво Ліра-К, 2018. 302 с. (20,5 д.а.).

Рецензії на монографію:

Антонюк Л. Л. Рецензія на наукову монографію: Ситницький М. В. Стратегічне управління розвитком дослідницьких університетів : монографія / М. В. Ситницький. Київ : Ліра-К, 2018. 302 с. *Бізнес Інформ*. 2019. №1. С. 447–448.

Курбатов С. В. Стратегічне управління розвитком дослідницьких університетів. Ситницький Максим Васильович. Вид-во “Ліра-К”, 2018. 302 с. *Наука та наукознавство*. 2019. №1 (103). С. 155–158.

Осецький В. Л. Рецензія на книгу “Ситницький М. В. Стратегічне управління розвитком дослідницьких університетів: монографія / М. В. Ситницький. – Київ : Видавництво Ліра-К, 2018. – 302 с.”. *Освіта і суспільство*. 2019. № 3. С. 12.

Pasieczny, J. Review of the monograph “Strategic Management of the Development of Research Universities” by Maksym Sitnicki. *Фінанси України*. 2019. № 4. С. 126-128.

2. Zhylynska, O., Sitnicki, M. Development of Innovative Entrepreneurship in Research Universities of Poland and Ukraine in the Context of Global Challenges. *Procesy zarządzania w globalizującej się gospodarce*. Warszawa, 2018. Pp. 27–46 (автором проаналізовано динаміку рейтингових позицій дослідницьких університетів світового класу, обґрунтовано необхідність та сформовано пропозиції щодо активізації розвитку інноваційного підприємництва в українських і польських дослідницьких університетах; 1,16 д.а., з них 0,9 д.а. авторські).

3. Sitnicki, M. Aktywizacja działalności innowacyjnej w uniwersytetach badawczych w warunkach wyzwań globalizacyjnych. *Rewolucja cyfrowa: wyzwania, problemy. Perspektywy rozwoju*. Warszawa, 2019. Pp. 55–62. (0,43 д.а.).

Статті у наукових фахових виданнях України:

4. Ситницький М. В. Перспективи міжнародної кооперації Варшавського університету та Київського національного університету імені Тараса Шевченка. *Формування ринкової економіки в Україні*. 2018. Вип. 40. Ч. 2. С. 151–158. (0,70 д.а.).

5. Ситницький М. В. Впровадження цифрової ідентифікації у діяльність дослідницьких університетів України. *Формування ринкової економіки в Україні*. 2019. Вип. 41. С. 376–381. (0,46 д.а.).

Статті у наукових фахових виданнях України,

які включені до міжнародних наукометричних баз даних:

6. Балан В., Ситницький М. Role of Portfolio Analysis in Forming the Enterprise Competitive Strategies. *Актуальні проблеми економіки*. 2012. № 5. С. 141–148 (автором розроблено стохастичну модель для підвищення ефективності портфельного аналізу в стратегічному плануванні організації; *SCOPUS, Index Copernicus та ін.*; 0,51 д.а., з них 0,35 д.а. авторські).

7. Ситницький М. В. Франчайзинг у сфері культури. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка*. 2013. № 4 (145). С. 57–59. (*Index Copernicus та ін.*; 0,45 д.а.).
8. Ситницький М. В. Організація рекрутації в бізнес-школах університетів Італії. *Бізнес Інформ*. 2017. № 7. С. 43–49. (*Index Copernicus та ін.*; 0,86 д.а.).
9. Ситницький М. В. Стратегічні імперативи розвитку наукової бібліотеки дослідницького університету. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка*. 2017. № 5 (194). С. 34–39. (*Index Copernicus та ін.*; 0,97 д.а.).
10. Ситницький М. В. Пріоритети розвитку Варшавського університету як міжнародної дослідницької і навчальної інституції. *Вісник ОНУ І. І. Мечникова*. 2017. Т. 22. Вип. 12 (65). С. 148–152. (*Index Copernicus та ін.*; 0,60 д.а.).
11. Ситницький М. В. Стратегія розвитку освітніх послуг та навчальних програм у Варшавському університеті. *Бізнес Інформ*. 2017. № 12. С. 54–59. (*Index Copernicus та ін.*; 0,74 д.а.).
12. Ситницький М. В. Концептуальні засади стратегії розвитку Варшавського університету. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2018. № 21. С. 402–406. URL: <http://global-national.in.ua/archive/21-2018/78.pdf>. (*Index Copernicus та ін.*; 0,68 д.а.).
13. Ситницький М. В. Бізнес-школи дослідницьких університетів Польщі. *Бізнес-навігатор*. 2018. № 1–1 (44). С. 84–88. (*Index Copernicus та ін.*; 0,54 д.а.).
14. Сербін О. О., Ситницький М. В. Перспективи розвитку наукових бібліотек дослідницьких університетів України в контексті імплементації європейського досвіду. *Проблеми економіки*. 2018. № 1 (35). С. 115–121 (автором здійснено порівняльну характеристику традиційної бібліотеки та сучасної, ідентифіковано та описано зміст їх основних відмінностей; на основі проведеного аналізу європейського досвіду, визначено та охарактеризовано дванадцять ключових напрямів подальшого стратегічного розвитку наукових бібліотек дослідницьких університетів України для вдосконалення їх системи стратегічного управління на шляху до входження в Європейське конкурентне середовище; *Index Copernicus та ін.*; 0,81 д.а., з них 0,7 д.а. авторські).
15. Сербін О. О., Ситницький М. В. Оцінювання стратегії розвитку наукової бібліотеки дослідницького університету в контексті практичної реалізації та окреслення подальших перспектив. *Бізнес Інформ*. 2018. № 1. С. 117–127 (автором розроблено методичний підхід на основі SPACE-аналізу для оцінювання стратегічної позиції та дії Наукової бібліотеки ім. М. Максимовича Університету і надано стратегічні рекомендації щодо її розвитку; *Index Copernicus та ін.*; 1,34 д.а., з них 1,00 д.а. авторські).
16. Ситницький М. В. Університетські рейтинги як інструменти розвитку: досвід функціонування рейтингових систем Польщі. *Бізнес Інформ*. 2018. № 2. С. 296–303. (*Index Copernicus та ін.*; 0,86 д.а.).
17. Ситницький М. В. Дослідницький університет як соціальний та економічний феномен. *Бізнес Інформ*. 2018. № 3. С. 133–140. (*Index Copernicus та ін.*; 0,93 д.а.).
18. Ситницький М. В. Місія та сфери прояву феномена дослідницького університету. *Бізнес Інформ*. 2018. № 4. С. 96–101. (*Index Copernicus та ін.*; 0,75 д.а.).
19. Ситницький М. В. Модель стратегічного управління розвитком дослідницького університету. *Бізнес Інформ*. 2018. № 5. С. 447–452. (*Index Copernicus та ін.*; 0,62 д.а.).

20. Ситницький М. В. Інструменти стратегічного управління розвитком дослідницьких університетів. *Ефективна економіка*. 2018. № 5. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/5_2018/39.pdf. (*Index Copernicus ma in.*; 0,72 д.а.).

21. Sitnicki, M. Exploration of The Role of Business Schools in The Development of World-Class Research Universities. *Technology audit and production reserves*. 2018. Vol. 1. № 5 (39). Pp. 36–45. (*Index Copernicus ma in.*; 1,48 д.а.).

22. Sitnicki, M. Regulatory Framework for the Institutional Development of Research Universities in Ukraine. *Business Inform.* 2019. № 4. Pp. 189–198. (*Index Copernicus ma in.*; 1,16 д.а.).

Статті у наукових періодичних виданнях інших держав, які включені до міжнародних наукометричних баз даних:

23. Sitnicki, M. Innowacyjne zasady w strategicznym planowaniu rozwoju centrów usługowych w instytucjach publicznych. *Zarządzanie Publiczne*. 2017. № 3 (39). S. 345–358. (*Index Copernicus ma in.*; 0,86 д.а.).

24. Sitnicki, M. The Development of Entrepreneurship at a Research University. *Studia i Materialy*. 2018. Vol. 1(26). Pp. 117–126. (*Index Copernicus ma in.*; 0,92 д.а.).

25. Sitnicki, M. Determining the Priorities of the Development of EU Research Universities Based on the Analysis of Rating Indicators of World-Class Universities. *Baltic Journal of European Studies*. 2018. Vol. 8. № 1 (24). Pp. 76–100. (*SCOPUS, Web of Science ma in.*; 1,37 д.а.).

26. Sitnicki, M. Development of a Model of Digital Research Universities. *Baltic Journal of Economic Studies*. 2018. Vol. 4. № 1. Pp. 311–318. (*Web of Science ma in.*; 0,94 д.а.).

27. Sitnicki, M. Managing Financial Autonomy of a Research University. *E-mentor*. 2018. № 1 (73). Pp. 86–93. (*Web of Science ma in.*; 0,97 д.а.).

28. Sitnicki, M. Franchising Model of Commercialization of Scientific Libraries' Services at Research Universities. *Baltic Journal of Economic Studies*. 2018. Vol. 4. № 2. Pp. 214–221. (*Web of Science ma in.*; 0,95 д.а.).

29. Zhylynska, O., Sitnicki, M., Vikulova, A. Systematic Assessment of Innovative Potential of a Research University. *Baltic Journal of Economic Studies*. 2019. Vol. 5. № 2. Pp. 38–44 (*автором запропоновано трактування визначення “інноваційний потенціал дослідницького університету”, розроблено системний підхід до оцінювання інноваційного потенціалу дослідницького університету через його внутрішні та зовнішні компоненти; Web of Science ma in.*; 0,90 д.а., з них 0,50 д.а. авторські).

У матеріалах наукових і науково-практичних конференцій та в інших виданнях:

30. Ситницький М. В. Управління Інтелектуальною власністю в Україні. *Інтелектуальна власність у науково-дослідних установах та вищих навчальних закладах: теоретичні та практичні аспекти управління та оцінки*: матеріали Всеук. наук.-практ. конф. (22–23 вересня 2011 р., м. Київ). К. : Прінт Сервіс. 2011. С. 84–86. (0,15 д.а.).

31. Ситницький М. В., Ушкевич В. В. Стратегічне планування інноваційної діяльності фінансових установ. *Інноваційний ресурс страхового ринку в сучасних умовах*: матеріали X Міжнар. наук.-практ. конф. (4–5 грудня 2014 р., м. Київ). К. : Логос, 2014. С. 257–260 (*автором систематизовано етапи стратегічного планування інноваційної діяльності; 0,23 д.а., з них 0,18 д.а. авторські*).

32. Kharlamova, G., Sitnitskiy, M. Growing Regional Scientific Migration and Mobility: the European Union and the Eastern Partnership. *Eurint 2016. The Eastern Partnership Under Strain – Time for a rethink?* (May 20–21, 2016, Romania). Vol. 3. Pp. 210–234 (автором досліджено потенціал нових правил для мобільності в рамках ЄС-Східного партнерства; **Web of Science**; 1,23 д.а., з них 0,5 д.а. авторські).

33. Харламова Г. О., Ситницький М. В. Аналіз сил взаємозв'язку між демографічними факторами та конкуренцією ВНЗ. *Класичний університет у контексті викликів епохи* : матеріали укр.-польськ. Міжнар. наук. конф. (22–23 вересня 2016 р., м. Київ). К., 2016. С. 89–91 (автором досліджено демографічні фактори впливу на конкурентоспроможність ЗВО; 0,5 д.а., з них 0,25 д.а. авторські).

34. Karpych, A. Yu., Sitnitskiy, M. V. Fundamental Analysis Versus LONG PESTLE Analysis: the Common and the Different. *Розвиток соціально-економічних систем в сучасних умовах* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (16–17 грудня 2016 р., м. Харків). Херсон : Видавничий дім “Гельветика”, 2016. С. 186–188 (автором систематизовано фактори, необхідні для здійснення фундаментального та LONG PESTLE-аналізу; 0,2 д.а., з них 0,1 д.а. авторські).

35. Ситницький М. В. Критерії оцінювання стратегії розвитку наукової бібліотеки дослідницького університету. *Конкурентоспроможність національної економіки* : матеріали XVII Міжнар. наук.-практ. конф. (5–6 жовтня 2017 р., м. Київ). К., 2017. С. 248–252. (0,23 д.а.).

36. Ситницький М. В. Теоретичне осмислення напрямів розвитку наукової бібліотеки дослідницьких університетів. *Парадигмальні зрушення в економічній теорії XXI ст.* : матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф. (2–3 листопада 2017 р., м. Київ). К. : КНУ імені Тараса Шевченка, 2017. С. 708–712. (0,31 д.а.).

37. Ситницький М. В. Інноваційний потенціал дослідницького університету. *Перспективи інноваційного розвитку економіки: сучасні підходи та напрями* : матеріали доповідей Міжнар. наук.-практ. конф. : у 2 ч. (17–18 листопада 2017 р., м. Ужгород). Ужгород : Вид. дім “Гельветика”, 2017. Ч. 2. С. 32–35. (0,24 д.а.).

38. Ситницький М. В. Підприємництво в дослідницьких університетах Європи. *Трансформаційні процеси в економіці України: глобальні та регіональні аспекти* : матеріали II Міжнар. наук.-практ. Інтернет-конференції молодих учених, аспірантів та студентів (24 листопада 2017 р., м. Львів). ДУ “Інститут регіональних досліджень ім. М. І. Долішнього НАН України” ; Інститут економіки і менеджменту НУ “Львівська політехніка” ; Науково-навчальний комплекс “Економосвіта”. Львів, 2017. С. 124–129. (0,20 д.а.).

39. Ситницький М. В. Підприємницький прогресивізм в дослідницькому університеті. *Освіта і наука в умовах глобальних трансформацій* : матеріали Всеукр. наук. конференції (24–25 листопада 2017 р., м. Дніпро). Ч. II. Дніпро : СПД “Охотнік”, 2017. С. 328–330. (0,17 д.а.).

40. Ситницький М. В. Механізм забезпечення фінансової автономії дослідницького університету. *Реформа освіти в Україні. Інформаційно-аналітичне забезпечення* : матеріали I Міжнар. наук.-практ. конф. (29 листопада 2017 р., м. Київ). ДУ “Інститут освітньої аналітики”. 2017. С. 97–100. (0,30 д.а.).

41. Ситницький М. В. Модель розвитку підприємництва в дослідницькому університеті. *Актуальні проблеми та перспективи розвитку економіки в умовах глобальної нестабільності* : матеріали V Міжнар. наук. конф. (6–7 грудня 2017 р., м. Кременчук). Кременчук, 2017. С. 141–142. (0,14 д.а.).

42. Ситницький М. В. Поведінкові риси університетської людини з підприємницьким типом мислення. *Актуальні питання забезпечення стійкого розвитку національного господарства* : зб. тез VII Міжнар. наук. конф. (24–25 листопада 2017 р., м. Кременчук). Кременчук : Пресс-Лайн, 2018. С. 62–64. (0,15 д.а.).

43. Zhylynska, O., Sitnitskiy, M. Strategic Analysis and Evaluation of a Research University's Performance. *Emerging Issues in the Global Economy. Springer Proceedings in Business and Economics*. Springer, Cham, 2018. Pp. 407–417 (автором здійснено порівняння глобальних рейтингових систем дослідницьких університетів і запропоновано власну систему релевантних критеріїв для стратегічного аналізу та оцінювання їх діяльності; 0,77 д.а., з них 0,50 д.а. авторські).

44. Ситницький М. В. Сучасна концепція підприємницьких університетів дослідницького типу в Україні. *Стан та розвиток підприємництва в умовах ринкової економіки: проблеми та перспективи* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (19–20 січня 2018 р., м. Дніпро). Дніпро : НО “Перспектива”, 2018. С. 39–42. (0,26 д.а.).

45. Ситницький М. В. Порівняння потенціалів Варшавського університету та Київського національного університету імені Тараса Шевченка. *Економічна система країни в контексті міжнародного співробітництва: стан та перспективи розвитку* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. : у 2 ч. (26–27 січня 2018 р., м. Львів) ; ГО “Львівська економічна фундація”. Львів : ЛЕФ, 2018. Ч. 1. С. 28–31. (0,22 д.а.).

46. Ситницький М. В. Роль бізнес-шкіл у розвитку дослідницьких університетів. *Вдосконалення економіки та фінансової системи країни: актуальні проблеми та перспективи* : матеріали доповідей Міжнар. наук.-практ. конф. (2 лютого 2018 р., м. Запоріжжя). Запоріжжя, 2018. Ч. 1. С. 37–40. (0,23 д.а.).

47. Ситницький М. В. Архітектоніка стратегії Варшавського університету. *Розвиток соціально-економічних систем в сучасних умовах* : матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф. (2–3 лютого 2018 р., м. Одеса). Х. : Вид. “МВ”, 2018. С. 99–101. (0,22 д.а.).

48. Ситницький М. В. Франчайзинг у сфері послуг наукових бібліотек дослідницьких університетів. *Забезпечення сталого розвитку економіки: проблеми, можливості, перспективи* : матеріали доповідей Міжнар. наук.-практ. конф. (16–17 лютого 2018 р., м. Ужгород). Ужгород : ВД “Гельветика”, 2018. С. 188–190. (0,24 д.а.).

49. Ситницький М. В. Розвиток та інтенсифікація дослідницької діяльності у Варшавському університеті. *Сучасні наукові підходи до ефективного використання потенціалу економіки країни* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (16–17 лютого 2018 р., м. Дніпро). Дніпро : НО “Перспектива”, 2018. С. 10–12. (0,20 д.а.).

50. Ситницький М. В. Інноваційні засади цифрової стратегії Оксфордського університету. *Актуальні питання економіки, управління та права* : зб. тез доповідей Міжнар. наук.-практ. конф. : у 2 ч. (19 лютого 2018 р., м. Полтава). Полтава : ЦФЕНД, 2018. Ч. 2. С. 40–42. (0,20 д.а.).

51. Ситницький М. В. Порівняння дослідницьких стратегій і потенціалу Оксфордського університету та Массачусетського технологічного інституту. *Менеджмент, фінанси та підприємництво: стан, аналіз тенденцій та науково-економічний розвиток* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (24 лютого 2018 р., м. Львів) ; ГО “Львівська економічна фундація”. Львів : ЛЕФ, 2018. 116 с. С. 14–17. (0,22 д.а.).

52. Ситницький М. В. Стратегічні перспективи розвитку дослідницьких університетів України в контексті цифрової глобалізації. *Стратегічні імперативи сучасного менеджменту* : зб. матеріалів IV Міжнар. наук.-практ. конф. (19–20 квітня 2018 р., м. Київ). К. : КНЕУ, 2018. С. 261–266. (0,31 д.а.).

АНОТАЦІЯ

Ситницький М. В. Стратегічне управління розвитком дослідницьких університетів України: теорія і практика. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.03 – економіка та управління національним господарством. – Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Міністерство освіти і науки України, Київ, 2019.

Розроблено концепцію стратегічного управління розвитком дослідницьких університетів та розкрито особливості механізму його реалізації в інформаційному суспільстві. Здійснено стратегічний аналіз кращих практик стратегічного управління розвитком дослідницьких університетів світового класу, з'ясовано інституційні особливості становлення та розвитку дослідницьких університетів в Україні. Розроблено концепцію цифрових дослідницьких університетів та сформульовано стратегії забезпечення фінансової автономії дослідницьких університетів України. Обґрунтовано прикладні засади впровадження рейтингового інструментарію в національну практику стратегічного управління розвитком дослідницьких університетів. Запропоновано систему релевантних критеріїв якості розвитку дослідницьких університетів для формування національного рейтингу дослідницьких університетів України.

Ключові слова: дослідницький університет, стратегічне управління, розвиток дослідницького університету, концепція стратегічного управління розвитком дослідницьких університетів, інструментарій стратегічного управління розвитком дослідницьких університетів, рейтингове оцінювання дослідницьких університетів, інституційне забезпечення стратегічного управління розвитком дослідницьких університетів.

АННОТАЦИЯ

Ситницький М. В. Стратегическое управление развитием исследовательских университетов Украины: теория и практика. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени доктора экономических наук по специальности 08.00.03 – экономика и управление национальным хозяйством. – Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Министерство образования и науки Украины, Киев, 2019.

Разработана концепция стратегического управления развитием исследовательских университетов и раскрыты особенности механизма его реализации в информационном обществе. Осуществлен стратегический анализ лучших практик стратегического управления развитием исследовательских университетов мирового класса, выявлены институциональные особенности становления и развития исследовательских университетов в Украине. Разработана концепция цифровых исследовательских университетов и сформулированы стратегии обеспечения финансовой автономии исследовательских университетов Украины. Обоснованы прикладные основы внедрения рейтингового

инструментария в национальную практику стратегического управления развитием исследовательских университетов. Предложена система релевантных критериев качества развития исследовательских университетов для формирования национального рейтинга исследовательских университетов Украины.

Ключевые слова: исследовательский университет, стратегическое управление, развитие исследовательского университета, концепция стратегического управления развитием исследовательских университетов, инструментарий стратегического управления развитием исследовательских университетов, рейтинговое оценивание исследовательских университетов, институциональное обеспечение стратегического управления развитием исследовательских университетов.

SUMMARY

Sitnicki M. W. Strategic Management of the Development of Ukrainian Research Universities: Theory and Practice. – The manuscript.

The thesis for the degree of Doctor of Science (Economics) in the specialty: 08.00.03 – Economics and Management of National Economy. – Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ministry of Education and Science of Ukraine, Kyiv, 2019.

The thesis elaborates theoretical foundations for the strategic management of the development of research universities and mechanisms for its implementation in the practice of Ukrainian research universities.

The concept of strategic management of the development of research universities is introduced with the specific mechanism for its implementation in the information society. Transformation of the mission and public recognition of a research university as a phenomenon are substantiated and problems of the research universities' development are specified as objects of strategic management. Based on the methodological principles of the global rating assessment of universities, the strategic management tools have been adapted to develop and implement research university development strategies, their research core has been identified, which translates scientific knowledge in the educational process, generates new scientific knowledge, educates new generations of researchers and specialists, creates sustainable channels for dissemination of new scientific and technological information through the provision of various scientific and information services. The national rating of research universities of Ukraine is proposed to be implemented through the construction of specialized rankings that reflect the quality of the potential and results of scientific and technical and innovation activities, a strategic analysis of the best practices of strategic management of the development of world-class research universities with the use of rating tools.

A methodological toolkit has been developed for systematic assessment of the innovation potential of research universities. The toolkit, unlike the existing indicators makes use of the proposed system of indicators to expose economic nature of the mission of a research university in the context of the unity of three types of

economic activity: the provision of educational services, the provision of high-tech business services (conducting scientific R&D on a commercial basis), innovation through the mechanisms of commercialization of objects in intellectual property or in the formation of start-ups companies or spin-off companies and the production of high-tech products.

The global importance of business schools and scientific libraries as strategic factors for the development of research universities is shown and illustrated with best international practices. A platform is worked out for commercialization of information services of the scientific libraries of research universities. The platform is based on the use of digital technologies and institutional expansion of its participants in the national franchise network (scientific libraries; research centers; consulting firms; public institutions) that allows intensifying development of scientific, technical and innovative activities in Ukrainian research universities.

The stages of institutional development of domestic research universities have been identified and characterized, the institutional features of the establishment and development of research universities in Ukraine have been elucidated; an analytical assessment of the competitive potential of Ukrainian research universities has been accomplished.

The concept of implementing the digital university model into the practice of strategic management of the development of Ukrainian research universities has been developed. The model has a three-level architectonics allowing digitally identify research universities in the global information environment and maximize the economic and managerial effects of the new integrative quality of the development of research universities in the information society; its first-level components include an electronic portfolio, a digital depository, digital training of teachers and researchers; the second-level components form online platforms for the providing educational services, the market for scientific and technological information, research framing; while the third-level components build up virtual social networks of researchers, digital research networks, and with the tools of international scientometric databases make possible assessments of the research quality.

National strategies for ensuring the financial autonomy of Ukrainian research universities have been elaborated as well as the applied principles for implementing rating tools in the national practice of strategic management of the research universities' development.

Keywords: research university, strategic management, development of research university, the concept of strategic management of development of research universities, tools for the strategic management of development of research universities, rating of research universities, institutional support of strategic management of development of research universities.

Підписано до друку 14.11.2019 р.
Формат 60х90 1/16. Папір офсетний. Друк – цифровий.
Наклад 100 прим. Ум. друк. арк. 1,9.
Друк ЦП «КОМПРИНТ». Свідоцтво ДК №4131 від 04.08.2011 р.
м. Київ, вул. Предславинська, 28
095-941-84-99, 067-209-54-30
email: komprint@ukr.net